

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА АНГЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЛІНГВОДИДАКТИКИ**

**Кваліфікаційна робота
магістра**

на тему **ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ МОВЛЕННЯ: НА ПРИКЛАДІ
АНГЛІЙСЬКИХ ДІАЛЕКТІВ**

Виконала: студентка 2 курсу,
групи 8.0352-а-з
спеціальності 035 Філологія
спеціалізації 035.041 Германські мови
та літератури (переклад включно),
перша – англійська
освітньо-професійної програми
Мова і література (англійська)
Гаврилюк Катерина Юріївна

Керівник: к. ф. н., доц. Лужаниця О. І.

Рецензент: д. ф. н., проф. Козлова Т. О.

Запоріжжя – 2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет іноземної філології

Кафедра англійської філології та лінгводидактики

Освітній рівень магістр

Спеціальність 035 Філологія

Спеціалізація 035.041 Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська

Освітньо-професійна програма Мова і література (англійська)

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. завідувача кафедри

Надточій Н.О.

«11» квітня 2023 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА
ГАВРИЛЮК КАТЕРИНИ ЮРІЇВНИ

1. Тема кваліфікаційної роботи магістра «Гендерні аспекти мовлення: на прикладі англійських діалектів»

Керівник кваліфікаційної роботи Лужаниця Олена Іванівна, к.філ.н, доцент

Затверджені наказом ЗНУ від «11» квітня 2023 року № 516-с

2. Строк подання студентом кваліфікаційної роботи: «5» грудня 2023 року.

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи: художні твори К. Куксон, п'єса «Пігмаліон» О. Вальда, сценарій до театральної постанови п'єси «Пігмаліон», кінострічка «Моя чарівна леді», наукові праці з діалектології та соціолінгвістики.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):

1) проаналізувати та систематизувати теоретичні позиції, пов'язані з трактуванням базових понять даної проблематики; 2) висвітлити специфіку поняття графон як засобу фіксації розмовної мови у тексті; 3) виявити типи графонів, що релевантні для діалектного мовлення; 4) скласти набір фонетичних дивергентів, які репрезентують діалектне мовлення; 5) описати екстралінгвістичні чинники, що детермінують мовну поведінку діалектоносіїв початку та кінця ХХ сторіччя; 6) охарактеризувати та з'ясувати причини гендерних розбіжностей мовлення у діалектному континуумі у мові персонажів.

5. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи.

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Лужаниця О.І, к.філол.н., доц.	12.04.2023	12.04.2023
Розділ 1	Лужаниця О.І, к.філол.н., доц.	14.05.2023	14.05.2023
Розділ 2	Лужаниця О.І, к.філол.н., доц.	12.06.2023	12.06.2023
Розділ 3	Лужаниця О.І, к.філол.н., доц.	07.08.2023	07.08.2023
Висновки	Лужаниця О.І, к.філол.н., доц.	04.10.2023	04.10.2023

6. Дата видачі завдання «12» травня 2023 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи магістра	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Пошук наукових джерел з теми дослідження, їх аналіз	квітень 2023	виконано
2	Добір фактичного матеріалу	квітень 2023	виконано
3	Написання вступу	травень 2023	виконано
4	Написання теоретичного розділу	червень 2023	виконано
5	Написання практичного розділу	серпень 2023	виконано
6	Формулювання висновків	жовтень 2023	виконано
7	Проходження нормоконтролю	грудень 2023	виконано
8	Одержання відгуку та рецензії	грудень 2023	виконано
9	Захист	грудень 2023	виконано

Автор роботи несе персональну відповідальність за відсутність в роботі несанкціонованих текстових запозичень (академічного плагіату)

Магістрант _____

К. Ю. Гаврилюк

Керівник роботи _____

О. І. Лужаниця

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____

Е. О. Веремчук

РЕФЕРАТ

Дипломна робота – 59 стор., 76 джерел

Об'єкт дослідження: мовна поведінка діалектоносіїв різної статі британського варіанту англійської мови.

Мета роботи: виявлення гендерних особливостей мовної поведінки діалектоносіїв британського варіанту англійської мови початку та кінця ХХ сторіччя в умовах диглосії на матеріалі художніх творів та кіно

Теоретико-методологічні засади: ключові положення теорії мовної поведінки, які розроблені в соціолінгвістиці та діалектології (Л. Пуш, Р. Лакофф, Д. Таннен, Дж. Холмс, В. Лабов, П. Традгіл, Д. Крістал, Дж. Чемберс, В. А. Кухаренко та ін.).

Отримані результати: мова, як соціальне явище, відображає соціальні умови комунікації, такі як гендерні, вікові, освітні характеристики мовця, його місце проживання, етнічну належність та соціальний статус, а також рольові відношення під час спілкування. У тексті особливості комунікації актуалізуються таким стилістичним прийомом як графон. Для діалектного мовлення, репрезентованого у художніх творах, релевантні якісні типи графонів, що відображають як особливості вимови, так і граматику діалектів. Особливості презентації гендерних розбіжностей у художніх творах та кіно залежать від задуму автора та часу написання або екранізації. Найбільш впливовими факторами, що детермінують мовленнєву поведінку чоловіків та жінок є ситуативні фактори, що співвідносяться з формальністю / неформальністю процесу спілкування.

Ключові слова: діалект, соціальний діалект, гендерлект, графон, діалектні дивергенти, мовна поведінка, соціолінгвістичні чинники.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ	7
1.1 Історія розвитку гендерного питання у науці та місце соціолінгвістичного підходу у ній	7
1.2 Гендер та мова.....	17
1.2.1 Поняття гендеру.....	17
1.2.2 Гендерні ознаки мовлення	20
1.3 Діалект як окрема форма існування мови	26
1.3.1 Типологія діалектів та місце гендерлектів у мовній системі	27
1.3.2 Гендерні особливості діалектного англомовного мовлення.....	31
РОЗДІЛ 2 ДІАЛЕКТ ТА ГЕНДЕР	34
2.1 Репрезентація гендерних діалектних особливостей у художніх творах і кіно та методика дослідження	34
2.2 Особливості використання діалекту залежно від гендеру.....	40
2.2.1 Прямий зв'язок вживання діалекту залежно від статті	40
2.2.2 Вплив додаткових факторів на вживання діалекту особами різної статті	43
ВИСНОВКИ	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	60

ВСТУП

В останні десятиліття в лінгвістиці інтенсивно розвиваються нові напрямки досліджень, які базуються на антропоцентричному підході до вивчення мовних явищ. Особливе місце у цих студіях займають гендерні дослідження, до яких в останні роки спостерігається великий інтерес. У центрі уваги даної парадигми знаходяться культурні та соціальні фактори, що визначають ставлення суспільства до чоловіків та жінок, поведінка людей залежно від належності комуніканта до тієї чи іншої статі, стереотипні уявлення про чоловічі та жіночі якості, гендерні аспекти мовлення, тощо.

Вивчення гендерної проблематики у сучасній науці передбачає залучення до її дослідження даних інших наук. Психолінгвістика, етнолінгвістика, когнітивна лінгвістика, міжкультурна комунікація, соціолінгвістика та інші галузі науки дають суттєвий матеріал для лінгвістичного аналізу гендеру. Культура і мова тісно перетинається гендерними відносинами, а гендер як соціокультурне, а не лише біологічне явище, віддзеркалює внутрішньо суперечливі і одночасно динамічні співвідношення між особами різної статі.

Проблемі чинників, що детермінують мовну поведінку чоловіків та жінок вивчали у різних культурах та на матеріалі багатьох мов (О. Єсперсен, Л. Пуш, Е. Сепір, Б. Ворф, Я. Грімм, Р. Лакофф, Д. Таннен, Дж. Холмс, Д. Молц, Р. Боркер, М. Х. Гудвін, Д. Камерон, Дж. Коатс, В. Лабов, П. Традгіл, Л. та Дж. Мілрой, Дж. Чешир, О. Лужаниця, Г. Медведєв).

Проте, не дивлячись на ряд безперечних досягнень в дослідженій проблематиці, проблема чинників, що детермінують мовленнєву поведінку діалектоносіїв різної статі все ще залишається у сфері наукового інтересу.

У цілому, питаннями варіативного використання мови залежно від гендерних чинників вивчали В. Лабов, Д. Крістал, Дж. Чемберс, П. Традгіл, А. Гьюз [Hughes, Trudgill 1997], Дж. Чешир [Cheshire 1996], Д. Камерон

[Cameron 1995], О. Лужаниця [Лужаниця 2000; Лужаниця 2005], Г. Медведєв [Медведєв 2001; Медведєв 1999; Медведєв 1998].

Як показує аналіз, нажаль, особливість та варіативність мовної поведінки у діалектному середовищі, або у диглосній мовній ситуації представниками різної статі досить вивчено не достатньо.

Актуальність цієї роботи продиктована необхідністю детального опису розвитку гендерних досліджень у лінгвістиці та вивчення ситуацій та чинників гендерної поведінки у діалектному континуумі.

Об'єктом дослідження виступає мовна поведінка діалектоносіїв британського варіанту англійської мови у діалектному континуумі.

Предметом дослідження є соціолінгвістична змінна, яка з одного боку включає чинники, що детермінують мовну поведінку діалектоносіїв британського варіанту англійської мови кінця XIX – початку XX сторіччя, з іншого, – діалектні особливості мовлення, які знаходять своє відбиття у текстових та звукових масивах, у графонах та алофонах, що фіксують фонетичні дивергенти відповідно.

Матеріалом дослідження слугували: п'єса «Пігмаліон» О. Вальда (початок XX століття, місце дії Лондон) [Shaw 1914], твори К. Куксон (середина XX століття, місце дії Нортумбрія), а саме «Кеті Мулхоланд» [Cookson 1978], «Безкрилий птах» [Cookson 1989], «Ганчіркова німфа» [Cookson 1991], «Нерозрізняючи кольори» [Cookson 1981], театральний сценарій, який оснований на екранізації п'єси «Пігмаліон» [Lerner] та сам фільм «Моя чарівна леді» [Cukor 1964].

Мета роботи є виявлення гендерних особливостей мовної поведінки діалектоносіїв британського варіанту англійської мови початку та кінця XX сторіччя в умовах диглосії.

Мета роботи передбачає виконання наступних завдань:

1) проаналізувати та систематизувати теоретичні позиції, пов'язані з трактуванням базових понять даної проблематики;

- 2) висвітлити специфіку поняття графон як засобу фіксації розмовної мови у тексті;
- 3) виявити типи графонів, що релевантні для діалектного мовлення;
- 4) скласти набір фонетичних дивергентів, які репрезентують діалектне мовлення;
- 5) описати екстралінгвістичні чинники, що детермінують мовну поведінку діалектоносіїв початку та кінця ХХ сторіччя;
- 6) охарактеризувати та з'ясувати причини гендерних розбіжностей мовлення у діалектному континуумі у мові персонажів.

Теоретико-методологічні засади дослідження ґрунтуються на ключових положеннях діалектології та соціолінгвістики, а саме: Р. Лакофф, Д. Таннен, Дж. Холмс, В. Лабова, П. Традгіла, Л. та Дж. Мілрой, Дж. Чешир, О.І Лужаниці, П. Традгіла, А. Гьюза та ін.

Методика дослідження визначалася метою і завданнями наукового дослідження. Для вирішення поставлених завдань використовувалися наступні **методи**: типологічний, метод аналізу словарних дефініцій, метод безпосередніх складових і компонентний аналіз, описовий, пошуково-дослідницький.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що в роботі вперше зроблений комплексний аналіз творів К. Куксон, п'єси Б. Шоу «Пігмаліон», театрального сценарію, який оснований на екранізації п'єси «Пігмаліон» та сам фільм «Моя чарівна леді» у соціолінгвістичному аспекті на предмет виявлення екстралінгвістичних чинників вживання діалектів різної статі.

Практичне значущість отриманих результатів полягає у тому, що матеріали роботи можуть бути використані при розробці лекційних курсів зі стилістики, історії мови, та таких спецкурсів як діалектологія, соціолінгвістика, регіональне варіювання мови, підготовці відповідної навчальної літератури.

Робота пройшла **апробацію** на XV Міжнародній науковій конференції «Іноземна філологія у ХХІ столітті», основні положення та результати

дослідження висвітлено в доповіді за темою: «Гендерні аспекти діалектного мовлення».

Логіка роботи зумовила **структуру роботи**, яка складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури джерел.

У **вступі** подано загальні відомості про дану наукову працю, об'єкту, предмету та структурування роботи, визначено його тему, мету, завдання, обґрунтовано актуальність дослідження, схарактеризовано методи аналізу, розкрито новизну, теоретичну та практичну значущість.

У **першому розділі** систематизовано теоретичні засади гендерної лінгвістики, діалектології та соціолінгвістики, розкрито особливості мовлення осіб різної статі, розглянуто сутність поняття «графон» як засобу фіксації мовлення у тексті.

Другий розділ містить аналіз гендерних особливостей мовлення діалектоносіїв, які репрезентовані у тестових масивах, а також в одному фільмі.

У висновках подано узагальнені результати проведеної роботи.

Загальний обсяг роботи становить 59 сторінок, кількість використаних джерел 76.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1 Історія розвитку гендерного питання у науці та місце соціолінгвістичного підходу у ній

Протягом багатьох років вчені вивчали проблему взаємовідносин між особами протилежної статі. Хоча гендерні концепції з'явилися в парадигмі соціогуманітарних наук порівняно недавно, близько півстоліття тому, їх передумови виникли на ранньому етапі суспільно-наукового знання. Основні гендерні категорії – «чоловіче» і «жіноче», соціальні ролі чоловіків і жінок – аналізували більшість мислителів ще в епоху Античності.

Починаючи з моменту зародження у філософії та міфології перших уявлень про світ і людину, «чоловіче» та «жіноче» були однією з основних бінарних опозицій, за допомогою яких стародавні мислителі намагалися впорядкувати навколишній світ, поряд з такими дихотоміями, як світло та темрява /під'їма, небо і земля, життя і смерть, розум та почуття [Чухим 2004, с. 30 – 42]. Ще в давньокитайській філософії Всесвіт розумівся як результат взаємодії двох початків – жіночого «Інь», яке асоціювалося у китайців з пасивним природним початком, під'їмою, холодом, вологою тощо, і чоловічого «Янь», що ототожнювався з активною творчою силою, світлом, вогнем та теплом. Для філософії античної Греції загалом характерний нормативний підхід до проблеми «чоловічого» і «жіночого». Сутність його в тому, що древні філософи спочатку розглядали чоловіка і «чоловіче» як «еталон», своєрідну «норму» людини і осягали природу і сутність людини щодо чоловіка. У той самий час жінка і все «жіноче» розумілося як «особливість», специфіка (жіночі особливості організму, особливості жіночої психіки, душі тощо) стосовно «норми» людини – чоловіка. У цьому

найчастіше ця «особливість» оцінювалася негативно, як «дефект» справжньої людяності.

Ідея про домінування чоловічого походження над жіночим закріпилася вже на класичному етапі давньогрецької філософії. При цьому чоловіче розглядалося як головне і більш досконале не лише на рівні людської особистості, а й на онтологічному рівні

Гендерна ідентичність у середні віки залежала від конкретних особливостей історичного розвитку суспільства. Проте, аналіз теоретичної літератури показує, що тривала тенденція позитивності чоловічої культури та негативності жіночої, що призвело до “безгласності” жінок та суспільству, де домінують чоловіки.

Значні зміни в цій тематиці з'явилися наприкінці XIX століття (так звана перша хвиля розвитку гендерних досліджень (1848 – 1920) – період, коли головним завданням було досягнення формальної, юридичної рівності статі. З 60-х років говорять про «другу хвилю» фемінізму. Багато дослідників зазначають, що гендерний напрямок виник з розвитком фемінізму, однак відрізняється від останнього предметом, тактикою, цілями. Гендерні студії сьогодні – це широка міждисциплінарна парадигма досліджень соціальних, культурних, мовленнєвих актуалізацій біологічної статі, які представлені безліччю різних ідеологій. Тем не менш, основою його є уявлення про соціальну основу статі як елемента культури та соціальної диференціації.

Початок гендерних досліджень у галузі мовознавства в західноєвропейських та американських студіях вважаються 60-е р. XX сторіччя, які були пов'язані з розвитком постмодерністської філософії та змінами парадигми в гуманітарних науках. Наприклад, дослідження О. Есперсена «Мова, її природа, розвиток та походження» (1922), різні студії у рамках феміністичної лінгвістики Л. Пуш (Luise Pusch) [Pusch 1984], З. Трёмель-Пльотц (Senta Trömel-Plötz) [Trömel-Plötz 2007], які були орієнтовані на виявлення як взаємозв'язку гендеру та мови в цілому, так і на встановлення емпіричних соціально-економічних умов суто жіночої мовної

поведінки. Стимулом до феміністичних досліджень у мові стало відкриття первісних мов [Чухим 2004, с. 30 – 42], у яких виявилися чоловічі та жіночі варіанти мови, а також окремі чоловічі та жіночі мови, які, на думку багатьох вчених, відображали гендерну асиметрію.

Питання взаємозв'язку мови та дійсності набуло нового значення у гіпотезі лінгвістичної відносності Сепіра-Ворфа, яка підкреслює, що мовна структура може впливати на світосприйняття та світогляд носіїв мови [Whorf 1965]. Значний внесок до теорії гендера в мовознавстві вніс Я. Грімм (Jacob Grimm), який вивчав категорію особи, її сутність, тим самим довівши взаємозв'язок мови і дійсності [Grimm 1967, с. 354].

У сучасній лінгвістиці розширилися масштаби гендерних досліджень. У літературі цього напрямку тривають філософські дискусії що до ролі мови у рамках тріади «суб'єкт – дійсність – мислення» [Gumperz 1999], акцентується увага на виявленні мовних відмінностей між чоловічою та жіночою мовою у різних суспільствах, соціальних аспектах їх мовленнєвої поведінки.

Бурхливий розвиток гендерної лінгвістики у 1970 – 80-х роках. на заході пов'язаний з вивченням так званої «жіночої мови». Піонером феміністської лінгвістики стала праця Робін Лакофф, яка показала, як мова жінок відражає їх підпорядковане становище жінок у суспільстві [Lakoff 1975]. Раніше практично не було досліджень, де в ролі респондентів виступали лише жінки. Р. Лакофф цікавив «герменевтичний потенціал генеративної граматики», тобто, можливість шляхом аналізу поверхневих мовних форм встановити, що «справді означають речення тих хто говорить на більш глибокому рівні, а також чому вони роблять той чи інший вибір комунікації, що означає цей вибір у плані характеристики самого мовця» [Lakoff 2000, с. 5]. Історичний контекст роботи Р. Лакофф «Мова і місце жінки» [Lakoff 1975], що започаткувала інтенсивні гендерні дослідження в сучасній лінгвістиці, пов'язаний з посиленням протидії впливу Н. Хомського. Ця праця стала поштовхом до виникнення генеративної семантики – парадигми, яка кинула виклик генеративній граматиці (автономній моделі

мови Хомського) та заявила про необхідність урахування соціального та культурного контексту у лінгвістичному аналізі [Lakoff 1989].

Актуальність дискусій у цій парадигмі простежується у працях феміністичних прихильників та її критиків, де нерідко вживають поняття «дискурс» як близьке за значенням до поняття «стиль». Звідси використання в сучасній науці таких термінів, як, наприклад, гендерний дискурс, феміністський дискурс або широко вживаний у феміністській критиці термін «genderlect» – свого роду гендерний діалект, що став предметом пильної уваги не лише у гендерних дослідженнях, лінгвістиці, а й у теорії комунікацій (М. Вітгіг, Т. Де Лауретіс, Л. Теллер, М. Фрай, А. Най, Д. Спендер, Д. Таннен та ін). Ця тема була настільки гострою наприкінці ХХ століття, що її не оминула і популярна література, що має, як відомо, досить міцні зв'язки з масовою свідомістю. Так, психолог Дж. Грей у своєму бестселері «Чоловіки з Марса, жінки з Венери» доводить, що чоловік і жінка не лише по-різному чують один одного, але також по-різному думають, відчувають, сприймають, люблять, хочуть та оцінюють один друга. Вчені, загалом, починають досліджувати спілкування між чоловіком і жінкою в термінах міжкультурної комунікації (С. Бем, Д. Таннен та ін.). В академічних дослідженнях обґрунтовується теорія про проблеми комунікації між чоловіками та жінками, яка є наслідком непорозуміння тому, що вони використовують одні й ті самі слова та форми, але вкладають у них різний зміст. Наприклад, Р. Лакофф у своїй роботі «Мова і місце жінки» представляє вражаючу кількість прикладів гендерної асиметрії у мові, найкращим поясненням яких, на думку дослідниці, є домінуюче становище однієї з статей у культурі [Lakoff 1973].

Однією з найвідоміших робіт Дебори Таннен у цій галузі вважається праця «Ти мене просто не розумієш. Жінки та чоловіки в діалозі» [Tannen 1991, с. 67 – 78]. Автор аналізує комунікативні невдачі у спілкуванні осіб різної статі та пояснює їх різними вимогами, що пред'являються суспільством до чоловіків та жінок, а також специфікою соціалізації у

дитячому та підлітковому віці, коли спілкування відбувається переважно в одностатевих групах. Під впливом цих чинників у чоловіків та жінок виробляються різні мотиви поведінки, різні стратегії та тактики спілкування. Мовленнєва поведінка чоловіків, як правило, націлена на досягнення та збереження незалежності та високого статусу. Від жінок суспільство чекає на не конфліктність, поступливість, емоційність. Ці відмінності ведуть, згідно з концепцією Д. Таннен, до відмінностей з метою спілкування та інтерпретації висловлювань. Одні й самі висловлювання можуть інтерпретуватися з позиції статусу, або з позиції підтримки взаємозв'язку, солідарності та допомоги. Вимовляючи одні й самі фрази, чоловіки й жінки можуть керуватися різними мотивами і по-різному інтерпретувати слова співрозмовника. Крім того, у кожній культурі існують традиції та ритуали спілкування, не однакові для чоловіків та жінок. Так, під час застілля слово найчастіше надається чоловікам. Навряд чи жінка виконає роль тамади. У зв'язку з цим Д. Таннен говорить про гендерлект як про соціально та культурно обумовлені особливості спілкування чоловіків і жінок. Теорія гендерлекту не знайшла спільної підтримки у лінгвістиці, проте треба визнати, що модель, розроблена Д. Таннен, має пояснювальну силу, про що свідчить висока популярність цієї праці – вона перекладена на більш ніж на 30 мов і постійно перевидається.

Аналіз лінгвогендерологічних досліджень в українській науці наведено у колективній монографії «Гендерна лінгвістика в Україні: історія, теоретичні засади, дискурсивна практика» під редакцією Т. Космеди.

Важливим етапом в розвитку гендерних студій стали соціолінгвістичні дослідження, в яких спілкування між чоловіками і жінками трактується з точки зору теорії двох культур. Цей підхід вперше сформулювали американські соціолінгвісти Д. Молц та Р. Боркер, аналізуючи причини взаємного нерозуміння між чоловіками та жінками у комунікації [Maltz, Borcker 1982]. Концепція Молца і Боркер походить від двох теоретичних джерел: дослідженням Дж. Гамперца з міжкультурної комунікації [Gumperz

1978; 1982] та аналізу спілкування в дитячих групах Марджорі Харнес Гудвін [Goodwin 1980; 1990].

Соціолінгвістичний напрямок гендерних досліджень сформувався як міждисциплінарна галузь лінгвістики та соціології, яка займається вивченням мови в соціальному контексті, що передбачає дослідження мовної варіативності, яка детермінована віком, статусом, освітою, гендером та іншими характеристиками комунікантів. Одним із важливих факторів розвитку даного напрямку було прагнення наблизити лінгвістичну науку до реального життя, зробивши предметом вивчення мовлення нижчих прошарків суспільства та соціальних меншин. Методологія соціолінгвістичних досліджень (особливо на початковій стадії) передбачала кількісний аналіз певних мовних параметрів, відібраних з аудіозаписів розмовної мови, та співвідношення їх із соціальними характеристиками мовця та/або ситуації. Приблизно з кінця 1970-х рр., окрім вивчення мовлення, все більше уваги приділяється відносинам між мовою та ідеологією (мовою та владою), лінгвістичним аспектам соціальної психології тощо.

Перші дані про відмінності чоловічої та жіночої мови у соціолінгвістиці були отримані у працях В. Лабова та П. Традгіла і стосувалися головним чином використання стандартних та не стандартних акцентних особливостей у мовленні чоловіків та жінок. В. Лабов аналізував соціальні діалекти мешканців Нью-Йорка (записи усних інтерв'ю) та динаміку мовної варіативності залежно від соціального статусу мовця та ступеня формальності ситуації. Він, зокрема, встановив, що жінки у кожному із виділених соціальних прошарків суспільства вживають менше нестандартних фонологічних особливостей, ніж чоловіки, і пов'язав нестандартну вимову з проявом маскулінності [Labov 1971; 1998]. П. Традгіл, який розглядав проблеми статі, прихованого престижу та мовну варіативність у мові представників різних соціальних та вікових груп міста Норідж (Великобританія), дійшов висновку, що жінки частіше, ніж чоловіки

вдаються до «престижних» стандартних форм вимови, оскільки підпорядковане соціальне становище спонукає їх вербалізувати їх соціальний статус. Однак чоловіки, на його думку, пов'язують використання нестандартного мовлення як ознаку мужності та групової солідарності [Trudgill 1972].

Інтерпретація даних у цей період багато в чому будувалася на гендерних стереотипах. Вказувалося, наприклад, що, оскільки жінки позбавлені можливості самореалізації та самоствердження у професійній сфері (або тому, що не мають праці, або тому, що вважають головним для себе сім'ю), вони приділяють підвищену увагу іншим символам, зокрема, зовнішності та мовленню. Крім того, оскільки жінки відіграють головну роль у вихованні дітей, вони прагнуть надати їм приклад «правильної вимови». Як зазначає Д. Камерон, така аргументація підмінє категорію жінки категоріями дружини, домогосподарки та матері, і навряд чи може вважатися переконливою. Більш правильна вимова, як справедливо вказує Д. Камерон, може бути, крім іншого, пов'язана з рівнем освіти (за даними соціологів, у робочих сім'ях рівень освіти у жінок нерідко вищий, ніж у чоловіків), характером діяльності (фізична праця у чоловіків та робота в офісі /магазин/школа у жінок), тощо [Cameron 1995, с. 63 – 70].

Як показали пізніші дослідження, використання стандартної мови та стійкість діалектів можуть визначатися не власне статтю мовця, а ситуацією на ринку праці або силою внутрішньогрупових соціальних зв'язків. Важливою у цьому аспекті є праця Патриції Ніколс, яка досліджувала мовну ситуацію на острові біля узбережжя Південної Кароліни, мовлення чорношкірих жінок, які розмовляли афро-американською креольською мовою «гулла». П. Ніколс зафіксувала у деяких частинах острова тенденцію до поширеного використання саме американського англійського серед молодих жінок задля можливості працевлаштування у туристичній сфері, а не задля прагнення підкреслити свій соціальний статус (як передбачалося дослідниками раніше) [Nichols 1983]. П. Ніколс також однією з перших

звернула увагу на неоднорідність категорії «жінка», наголосивши, що жінки роблять вибір у контекстах конкретних соціальних ситуацій, а не в результаті загальної реакції на однакове для всіх соціальне становище жінки [Nichols 1983, с. 54].

Дослідження показують, що теза про більшу стандартизацію (правильність) жіночої вимови аж ніяк не універсальна. За даними Бет Томас, у невеликій сільській громаді Уельсу Понтрид-і-фен носіями нестандартної вимови були літні жінки, чиє життя замкнуте будинком, спілкуванням з найближчими сусідами та активною участю в житті церковної громади (двох неангліканських церков на околиці) [Thomas 1989]. Леслі та Джеймс Мілрой, досліджуючи мовну ситуацію в трьох робочих громадах Белфасту, дійшли висновку, що тенденція до збереження діалектної вимови може бути пов'язана із силою/міцністю внутрішньогрупових соціальних зв'язків (теорія соціальних мереж). Хоча в цілому результати Леслі та Джеймс Мілрой не суперечать результатам В. Лабова та П. Традгіла (чоловіки виявили тенденцію до менш, а жінки до більш стандартної мови), в одному з регіонів, де був високий рівень безробіття (чоловіки шукали роботу поза місцевою громадою, а жінки працювали разом і проводили багато часу поза домом, але в громаді), вони виявили що саме жінки використовували нестандартні, діалектні форми більш, ніж чоловіки [Milroy 1978]. Останні дослідження Олени Лужаниці також показують, що у сучасному суспільстві жінки не прагнуть показувати свій статус за допомогою мови. Навпаки, спостерігається тенденція до змішування гендерних ролей у суспільстві та демонстрації жінками сили за рахунок мовленнєвої поведінки чоловіків [Лужаниця 2000].

Ці та інші дослідження показують, що апеляція лише до соціальної гендерної ролі не в змозі пояснити, чому в подібних ситуаціях чоловіки або жінки розмовляють по-різному. Набагато перспективнішим є встановлення причин мовної варіативності, які приводять до конкретної мовної гендерної поведінки як слідство гендерних ролей, а чи не замикається самих ролях.

Наприклад, Дж. Чешир, аналізуючи мову школярів під час уроків читання, виявила, зокрема, що використання нестандартних форм багатьма хлопчиками пов'язані з їх ставленням до вчителя. Якщо стосунки з учителем склалися добре, вони при читанні використовували менше діалектних форм (адаптували свою вимову до шкільних стандартів). У разі поганих відносин кількість нестандартних форм зростала. Таким чином, всупереч моделі В. Лабова, багато підлітків, демонструючи неприйняття школи та шкільних правил, більше використовували нестандартну мову на уроках, тобто у формальній, ніж не неформальній ситуації, ігрових майданчиках [Cheshire 1978].

Помітне місце у соціолінгвістичних дослідженнях гендеру займають роботи, що аналізують ввічливість у вербальній поведінці чоловіків та жінок. Теза про те, що жінки більш ввічливі, сходить, з одного боку, до досліджень В. Лабова і П. Традгіла, що підкреслювали тенденцію до використання жінками більш престижних стандартних форм (їх мова формальніша, а мова чоловіків фамільярніша), а з іншого боку, – до праці Р. Лакофф, де ввічливість жіночої мови пов'язується зі нижчим (у порівнянні з чоловіками) становищем у суспільстві, їх почуттям невпевненості і, як наслідок, великою кількістю пом'якшуючих форм. У теорії комунікації та прагматиці ввічливість визначається як увага до потреб особи співрозмовника [Brown, Levinson 1987]. Стратегії позитивної ввічливості спрямовані на задоволення потреб мовця націленого на позитив співрозмовника, наприклад, у схваленні, позитивній оцінці, тощо та включають прояви симпатії, зацікавленості, солідарності, згоди, підтвердження спільності цілей, тощо. Стратегії негативної ввічливості спрямовані на те, щоб ніщо не обмежувало свободу дій, не накладало небажаних зобов'язань, не доставляло незручностей, що є доказом того, що промовець визнає та оцінює комунікацію як негативну. У цілому, висновки Браун включають, зокрема, констатацію того, що (а) жінки набагато частіше вдавалися як до позитивної, так і негативної ввічливості, тоді як чоловіки говорили сухо, обмежуючись констатацією фактів; (б) жінки

використовували характерні лише для них стратегії позитивної та негативної ввічливості, що маркують «жіночий стиль» спілкування. З іншого боку, використання мовних форм/моделей притаманних чоловікам у ритуальних молитвах, жартах/гостротах сексуального характеру, визначаються типові риси «чоловічого стилю».

Дж. Холмс, досліджуючи мовленнєву поведінку чоловіків і жінок у контексті академічної дискусії, також зазначає, що жінки більшою мірою враховують потреби комунікантів чоловіків, ніж навпаки, і робить висновок, що ігнорування потреб комунікантів іншої статі є «маркером маскулінності» [Holmes 1995 с. 5]. Дж. Холмс фактично робить висновок про те, що у чоловіків і жінок різні цілі та норми спілкування: чоловіки, на її думку, більш орієнтовані на референційну функцію мови (передача інформації, фактів, змісту), а жінки – на афективну, міжособистісну функцію (передача почуттів, відображення соціальних відносин). Як наслідок, у чоловіків та жінок можуть бути різні моделі ввічливості.

У ході аналізу напрямів гендерної проблематики ми з'ясували три магістральні підходи до гендерних досліджень. Серед цих напрямів дослідники виділяють такі:

1. Перший підхід зводиться до трактування виключно соціальної природи мови жінок і чоловіків і має на меті виявлення тих мовних відмінностей, які можна пояснити особливостями перерозподілу соціальної влади у суспільстві. При цьому «чоловіча» або «жіноча» мова визначається як функціональна похідна від основної мови, яка використовується в тих випадках, коли партнери спілкування знаходяться на різних ланках соціальної ієрархії.

2. Соціопсихолінгвістичний підхід науково аналізує «жіночу» та «чоловічу» мову залежно від особливостей мовної ситуації. Для вчених, які працюють у цьому напрямі, статистичні показники чи визначення середніх параметрів мають основну значущість і становлять каркас для побудови психолінгвістичних теорій чоловічого та жіночого типів мовної поведінки.

3. Представники третього напряму загалом наголошують на когнітивному аспекті відмінностей у гендерлектах та пов'язують розбіжності у мовленнєвих особливостях чоловічої та жіночої вимови специфікою їх світосприйняття.

Важливим є і той факт, що в сучасній науковій парадигмі всі три підходи вважаються взаємодоповнювальними і лише в своїй сукупності вони мають наукову значимість.

1.2 Гендер та мова

1.2.1 Поняття гендеру. Поняття «маскулінності» та «фемінінності» є одними з ключових для гендерної теорії, оскільки саме через ці категорії розкривається сутність гендера як стереотипного уявлення у суспільстві про чоловіче та жіноче. Базовим поняттям гендерних досліджень є гендер.

У сучасних дослідженнях існують різні підходи до тлумачення поняття «гендер» (В. Вейнріх, Р. Лакофф, М. Хартман, Д. Спендер, Н. Біла, Д. Добровольський), визначаються перспективні галузі його вивчення (Дж. С. Мілль, І. Халеева, М. Городникова, І. Ольшанський), репрезентується розуміння гендера як культурного та соціального конструкту (П. Еккерт, С. МакКоннел-Джине, М. Гаранович). Питання відображення гендера у мові стали предметом дослідження низки робіт вітчизняних та зарубіжних лінгвістів (В. Калько, Л. Ставицька, Н. Конопльова, Є. Фоменко, С. Зінов'єва, О. Кириліна та інших).

Аналіз вказаних робіт показують, що гендер (від англ. “gender” – стать) – соціокультурна, символічна конструкція статі, яка покликана визначати конкретний асоціативний зв'язок, забезпечувати повноцінну комунікацію та підтримувати соціальний порядок. Іншими словами, гендер – це змодельована суспільством і підтримувана соціальними інститутами система

цінностей, норм і характеристик чоловічої та жіночої поведінки, стилю життя та способу мислення, ролей та відносин жінок і чоловіків, набутих ними як особистостями в процесі соціалізації, які насамперед визначається соціальним, політичним, економічним та культурним контекстами буття і фіксує уявлення про жінку та чоловіка залежно від їхньої статі. Спочатку термін «гендер» використовувався у лінгвістиці для позначення граматичної категорії «особа».

Аналіз літератури також дозволив виявити етапи становлення терміну «гендер», його сутність та структуру. На сучасному етапі гендер відображає складний соціокультурний процес сформованих суспільством чоловічих та жіночих ролей, підкреслює відмінності у поведінці, ментальних та емоційних характеристиках людини тієї чи іншої статі. Результатом цього процесу та його теоретичного осмислення також є соціальний конструкт «гендер». Важливими елементами створення гендерних відмінностей є протиставлення «чоловічого» та «жіночого» (опозиція маскулінного та фемінніного) та підпорядкування жіночого початку чоловічому началу, що має багатовікову історію та підлягає зараз змінам.

Слід розрізняти поняття «стать» та «гендер». Термін «стать» використовується для позначення біологічних, анатомічних, фізіологічних відмінностей між жіночим і чоловічим організмами. Якщо біологічна стать дається людині від народження, то гендер конструюється соціально та обумовлений культурою суспільства в конкретний історичний період. Гендер – це соціальна ознака, яка формує поведінкові, культурні, психологічні, візуальні та інші соціально-культурно зумовлені відмінності між чоловіками та жінками.

Гендер – досить складне поняття, оскільки розкриває різноманітний зміст явища. У науковій літературі воно використовується в кількох значеннях: гендер як соціально-рольова та культурна інтерпретація рис особистості та моделей поведінки чоловіка та жінки, на відміну від біологічної; гендер як набутий соціальних ознак людей, які народилися в

біологічних категоріях жіночої чи чоловічої статі; гендер як політика рівних прав чоловіків та жінок, а також діяльність щодо створення механізмів її реалізації.

Джудіт Лорбер (Judith Lorber) [Lorber 2001, с. 121-125] докладно структурує гендер щодо соціуму та особистості. На думку дослідниці гендер включає такі поняття:

- гендерні статуси – соціально визнані норми, які проявляються у поведінці, жестах, мові, емоціях і зовнішньому вигляді;
- гендерний поділ праці – розподіл продуктивної та домашньої роботи між чоловіками та жінками;
- гендерні родинні зв'язки – сімейні права та обов'язки для кожної статі, сексуальні відносини та обов'язки;
- гендерні аспекти особистості – комбінації характерних рис, які проявляються у почуттях та поведінці;
- гендерний соціальний контроль – формальне чи неформальне прийняття та заохочення конформістської поведінки та стигматизація, соціальна ізоляція, покарання, медичне лікування нонконформістської поведінки;
- гендерна ідеологія – виправдання гендерних статусів, зокрема, їх різні оцінки;
- гендерні образи – культурні репрезентації гендера та втілення гендера у символічній мові та художніх творах, медіа, які відтворюють та узаконюють гендерні статусні рівні.

Стосовно структури та типологізації категорії гендер можна виокремити такі компоненти:

- категорія статі – приналежність до біологічної статі від народження;
- гендерна ідентичність – особисте сприйняття своєї статевої належності стосовно функції працівника або члена сім'ї;

- гендерний шлюбний та репродуктивний статус – вчинення або недосконале дозволеного або недозволеного типу догляду, вагітності, народження дітей та батьківських ролей;
- сексуальна орієнтація – соціально чи індивідуально прийняті особливості сексуальних бажань, почуттів, практик та ідентифікацій;
- гендерна структура особистості – внутрішньо властиві зразки соціально визнаних емоцій, організованих структурою сім'ї та батьківства;
- гендерні процеси – соціальні практики, навчання щодо необхідних рольових реплік, які роблять поведінку гендерно прийнятною (або непринятною), розвиток гендерної ідентичності;
- гендерні переконання – прийняття чи опір гендерної ідеології; гендерний дисплей – презентація себе як певного типу гендерної особистості через одяг, косметику, прикраси, постійні та тимчасові тілесні маркери.

У ході аналізу виявлено таку особливість: гендерний підхід у науці заснований на ідеї про те, що важливі не біологічні відмінності між чоловіками та жінками, а на культурному та соціальному значенні, яке надає суспільство цим відмінностям. Важливими є їх соціокультурна оцінка та інтерпретація, а також побудова на основі цих відмінностей системи владних відносин.

1.2.2 Гендерні ознаки мовлення. У цілому гендерні лінгвістичні дослідження представлені трьома основними напрямками: 1) словниково-мовним; 2) комунікативно-мовленнєвим, хоча праці основоположниць гендерної лінгвістики стосуються і мови (насамперед словника), і мовної поведінки; 3) соціолінгвістичним.

Перший напрямок безпосередньо пов'язаний з тими студіями, які відбулися в попередні десятиліття (іноді навіть століття), а саме дослідженнями словникового складу мови, категорії граматичного роду та її вербалізації у мові, фразеологічного фонду, пропозиційної та синтаксичної структури речення. Теоретики ХІХ – початку ХХ ст. передбачали, що трирідова граматична система індоєвропейських мов розвинулася з більш

давньої двокласної системи, що виходила з опозиції «живе» vs «неживе» або з опозиції «активність» vs «пасивність». При цьому і вони, і наступні покоління граматистів не ототожнювали граматичну категорію роду з опозицією біологічною статтю.

Також вони обґрунтували стереотипність чоловічого уявлення про жінку як про істоту нижчого порядку зафіксована у мові – у узуальних метафорах, що принизливо називають фізіологічні жіночі ознаки, вагітність, пологи, у прислів'ях, які несправедливо звинувачують жінок у дурості, недалекоглядності, балакучості. Словниковий та фразеологічний фонд мови дає численні докази сексизму. Асиметрія в словниковому найменуванні осіб чоловічої та жіночої статі привертає увагу лінгвістів дуже давно.

Основні висновки цього періоду досліджень можна охарактеризувати у наступних положеннях:

1) Чоловіки на відміну від жінок набагато частіше є ініціаторами розмови і говорять довше. При цьому тривалість чоловічої розмови найчастіше прямо пропорційна виразу їх точки зору та статусу.

2) Чоловіки систематично перебивають жінок, здійснюючи цим контроль за розмовою. Жінки практично ніколи не переривають чоловічого висловлювання. Крім того, найчастіше чоловіки самостійно вирішують, коли їм потрібно закінчити висловлювання. Навпаки, жінкам така можливість надається набагато рідше. Перебиваючи, чоловік сам визначає, чи висловилося його співрозмовниця.

3) Жінка має боротися за право участі у розмові; має постійно утримувати чоловічу увагу до теми. Жінкам складніше розпочати твердження та бути почутими. Під час виступу вони порушують багато запитань і часто зосереджують свою увагу на чоловіках. У зв'язку з цим жінки поведуться ввічливіше.

4) Чоловіки визначають тему розмови, тоді як жінки підтримують розмову, задану чоловіками.

Тем не менш, суспільство культурно обумовлено, тому оцінка та відношення до статі, розподіл ролів чоловіка та жінки у суспільстві змінюється залежно від ставлення людей до цього питання у цілому. Дослідження останніх років показує, що вищезазвані тенденції притаманні закритим, тоталітарним, азіатським культурам. Фемінізм та демократизація погляду на гендерні відношення у європейській цивілізації значно змінилася.

Так, сучасний напрямок гендерних досліджень (результати праць Р. Лакофф, Д. Таннен, Дж. Холмс та ін.) дозволив виокремити основні риси гендерлектів в англійській мові.

Наприклад, Р. Лакофф [Lakoff 1975] виділила наступні особливості жіночої мови:

- спеціалізований словник, пов'язаний із жіночими сферами діяльності та інтересів;
- більш точні, деталізовані позначення кольорів – *mauve, lavender* (рожево-ліловий, лавандовий, аквамариновий), тощо;
- афективні прикметники, що використовуються для вербалізації емоційного ставлення, а не денотативної інформації (*adorable, divine, lovely*/милий, чарівний), та слова-інтенсифікатори (*Fread is so sick!* Фред такий хворий, тощо);
- розділові питання, які, на думку Р. Лакофф, імплікують невпевненість жінки при висловленні власної думки – *don't you? isn't it?* (чи не правда? чи не так? так? адже так?);
- слова та фрази дифузної семантики, що пом'якшують категоричність утвердження (*hedges*) – *kind of, sort of, you know, well* (знаєш, ну як би, щось на зразок типу, начебто тощо);
- суперввічливість та схильність до евфемізації;
- гіперкоректність, тощо.

Згодом кожен із цих аспектів став предметом емпіричного аналізу у численних соціолінгвістичних дослідженнях; деякі з них підтверджували, а деякі заперечували висновки Р. Лакофф. Наприклад, в експериментальних

записах розмов подружжя [Fishman 1978], на семінарських заняттях у студентських групах, у 50 бесідах людей похилого віку розділові питання частіше використовували жінки; а в дискусіях на академічній конференції, у неформальних бесідах студентів та професійних розмовах на робочому місці – чоловіки. Головним результатом експериментальних «перевірок» гіпотези Р. Лакофф стало усвідомлення поліфункціональності більшості виділених нею параметрів.

Дж. Холмс, наприклад, встановила *you know* (знаєш, уявляєш) може виражати як невпевненість, так і впевненість (ці варіанти відрізняються, зокрема, інтонаційним оформленням) [Holmes 1987, с 64]. А проведений нею аналіз розділових питань показав, що можуть мати референціальне (referential) і афективне (affective) значення. Перші характеризуються підйомом інтонації і висловлюють невпевненість щодо змістовної сторони висловлювання. Афективні розділові питання характеризуються підйомом інтонації та бувають двох типів: (1) фасилітативні (facilitative) сигналізують солідарність/близькість і використовуються для залучення співрозмовника до розмови; (2) пом'якшувальні (softening) згладжують образливе зауваження або категоричність висловлювання. В експериментах Дж. Холмс жінки частіше, ніж чоловіки, використовували фасилітативні питання (59% проти 10% у чоловіків), тоді як чоловіки – питання з референційним значенням (61% проти 35% у жінок).

Ці ідеї через кілька років були розвинені в роботах Дебори Таннен, в яких відмінності між комунікативними стилями чоловіків і жінок представлені в термінах бінарних опозицій:

- problem sharing (ділитися проблемою);
- rapport (вибудовування відносин);
- listening (слухати);
- private (особисте);
- connection (зв'язок);
- supportive (підтримуючий);

- intimacy (близькість);
- problem solving (вирішувати проблему);
- report (інформування);
- lecturing (мовити);
- public (публічне);
- status (статус);
- oppositional (опозиційний);
- independence (незалежність).

Жінки у спілкуванні, на думку Д. Таннен, діляться своїми проблемами, не соромляться звертатися за допомогою (інформацією), цінують співчуття, допомогу та підтримку. Чоловіки вважають за краще вирішувати проблеми, а не говорити про них, не люблять просити про інформацію (допомогу), комфортніше почуваються в ролі експерта/лектора/вчителя, ніж учня та слухача (як жінки). Жінки більше говорять у неформальній обстановці, чоловіки – на публіці. Більшість жінок, на думку Д. Таннен, спілкування – це засіб встановлення дружніх відносин, спільних інтересів, вираз солідарності. Їхня комунікативна взаємодія не є ієрархічною. Для більшості чоловіків спілкування – це конкуренція, арена створення та підтримки ієрархії (статусу) шляхом демонстрації своєї поінформованості, впевненості, сили.

Концепція Д. Таннен загалом спільна з теорією Дж. Холмс, яка узагальнила різницю між чоловічим та жіночим мовленням. Так, на думку Дж. Холмс [Holmes 1993]:

- у чоловіків та жінок формуються різні моделі вживання мови;
- жінки приділяють афективним (міжособистісним) функціям спілкування більше уваги, ніж чоловіки;
- жінки частіше, ніж чоловіки, використовують лінгвістичні форми, що наголошують на солідарності;
- жінки будують спілкування так, щоб підтримувати та зміцнювати відносини солідарності;

- чоловіки у спілкуванні (особливо в офіційних контекстах) прагнуть підтримувати та зміцнювати владу та статус;
- в однаковій соціальній ситуації жінки використовують більше стандартних форм, ніж чоловіки з тієї самої соціальної групи.

На думку Дж. Холмс, після перевірки на матеріалі різних мов та культур, ці ознаки могли б претендувати на статус соціолінгвістичних універсалій.

Як підсумок, можна стверджувати, що у сучасному мовознавстві створилися наступні сталі сприйняття гендерної поведінки жінок та чоловіків, а також ознаки їх вербальної та не вербальної комунікації.

У цілому, аналіз феміністської лінгвістики виділяє такі риси мовної андроцентричності (під андроцентричністю або андроцентризмом мови розуміють наявність у ньому гендерної асиметрії на користь чоловіків):

- 1) ототожнення понять «людина» та «чоловік»; у багатьох мовах вони позначаються одним словом;
- 2) похідність імен жіночого роду;
- 3) застосування імен чоловічого роду до референта-жінки усвідомлюється як допустиме і підвищує її статус; навпаки, номінація чоловіка формою жіночого роду має негативну оцінку;
- 4) механізм включеності (вчитель – і чоловік, і жінка);
- 5) синтаксичне (не смислове) узгодження;
- 6) фемінність і маскуліність різко розмежовуються як полюси і протиставляються один одному в якісному відношенні (позитивна та негативна оцінки) та в кількісному відношенні (домінування чоловічого як загальнолюдського).

Всі ці явища створюють гендерну асиметрію, яка була докладно досліджена на матеріалі англійської та німецької мов. Було зроблено висновок про мовний сексизм, тобто патріархальних стереотипах, зафіксованих у мові, і нав'язування носіям мови такої картини світу, в якій жінка, по-перше, відіграє другорядну роль, а по-друге, має негативні якості.

Тем не менш, у сучасному суспільстві традиційний погляд на гендерний аспект має тенденцію змінюватися.

Аналіз проведених досліджень показує великий обсяг робіт у межах даної проблематики, але, на нашу думку, останнім часом наділяється мало уваги саме соціолінгвістичному напрямку, де детально би розглядалися гендерні аспекти спілкування всередині діалектного середовища або в рамках диглосії. Розглянемо це питання детальніше у наступному параграфі.

1.3 Діалект як окрема форма існування мови

Мова – явище варіативне, тому має велику кількість реалізацій, серед яких є, як форми існування мови, так і функціональні стилі. Під формою існування мови ми розуміємо самостійні структури однієї мови-діалекти, літературні мову, їх варіанти та інші форми, природно поєднані в групи із різною ієрархією за ознакою суспільності первісного матеріалу, і саме тому доступні для розуміння у рамках одного народу, але різняться за рівнем універсальності та сферам використання [Швейцер 1978, с. 216].

Суспільство варіативне; в ньому співіснують різні соціальні групи та індивіди. Останні використовують різні форми вербальної комунікації, серед яких соціальні та професійні діалекти, жаргони, аргі тощо.

Як показує аналіз, форми існування англійської мови диференціюються за двома основними ознаками – територіальною та соціальною належністю [Бродович 1988, с. 196]; [Лужаниця 2007, с. 219-223]; [Лужаниця 2011, с. 86-91]; [Лужаниця 2005, с. 144-147]; [Маковський 1980, 1982]; [Brook 1963, с. 232]; [Brook 1977, с. 196]. Згідно з першою ознакою, серед вказаних форм існування англійської мови знаходяться різні територіальні діалекти та варіанти англійської національної мови. Згідно із іншою ознакою, серед вказаних форм існування англійської мови

знаходяться соціальні діалекти, професійні діалекти, аргі, жаргони та стандартна англійська мова, оскільки вважається багатьма дослідниками діалектом, причому соціальним.

Треба відмітити, що дана градація є умовною. Так, територіальний, чи місцевий, діалект, за своєю назвою, свідчить скоріше про географічну, ніж соціальну особливість мови. Однак, на сучасному стані розвитку суспільства ці критерії зливаються, інакше кажучи, немає більш чітко виражених територіально або соціально обумовлених варіантів. Сьогодні територіальна локалізованість діалектів це тільки одна з характерних рис цієї підсистеми національної мови [Бродович 1988, с. 196], бо їх вживання є показником не лише локальної належності мовця, а й його соціального статусу. Теж саме можна сказати про національні варіанти мови. Їх використання одночасно вказує як на територію, так і на етнічну належність, що теж є соціальним фактором.

1.3.1 Типологія діалектів та місце гендерлектів у мовній системі. Як було зазначено раніше, до територіально обумовлених варіантів зазвичай відносять територіальні діалекти та варіанти англійської національної мови.

Під територіальним діалектом розуміють будь-яку форму існування англійської мови, що відрізняється від стандартної англійської мови граматиною, синтаксисом, вокабуляром та, звичайно, вимовою.

Виділимо основні властивості територіальних діалектів, що відрізняють його від інших форм існування мови. До них відносяться:

- 1) соціальна, вікова та частково статева обмеженість кола носіїв діалекту (це головним чином сільські мешканці похилого віку);
- 2) обмеженість сфери використання діалекту родинними та побутовими ситуаціями [Аврорин 1975, с. 284].

Територіальні діалекти Англії – явище історичне, вони є результатом багатовікового розвитку та існують як мінімум у 2 хронологічних типах –

діалектах донаціонального та національного періоду (деякі лінгвісти виділяють 5) [Лужаниця 2007, с. 219-223].

Сучасні територіальні діалекти представлені [Лужаниця 2011, с. 86-91]:

- сільськими діалектами, під яким розуміють соціорегіональну систему вербальної комунікації, що природно склала, використовувану по певних правилах значною групою людей, що спочатку проживали на одній території, таку, що є маркером групової ідентифікації в післянаціональний період розвитку суспільства. Сільський діалект генетично сходить до територіального діалекту і є його природним продовженням в сільських віддалених районах;

- міськими діалектами – варіант, висхідний до традиційного (територіальному) діалекту, або міському койне і що розвивається в ході усунення відособленості і територіальної обмеженості діалектів в процесі їх зближення з літературною мовою; для нього характерна змішана лінгвістична природа, поширення переважно в міських районах, використання жителями, що належать до середнього і нижчого шарів англійського суспільства.

Традиційно, до соціального різновиду мови належать соціальні діалекти, аргі, жаргони та стандартна англійська мова.

У науковій літературі діапазон понятійного наповнення терміна «соціальний діалект» різноманітний. Його тлумачать або в дуже широкому сенсі – як мову певної соціальної групи, або в дуже вузькому, коли, наприклад, наводять характеристику мови малочислених соціально детермінованих груп, типу аргі бродячих торговців і ремісників [Лужаниця 2005а, с. 39-45]; [Лужаниця 2005б, с. 144-147]. Проте автори відмічають, що перераховані ними різновиди соціальних діалектів не є діалектами «у строгому сенсі цього слова», оскільки вони склалися на базі основних форм існування мови. У даному випадку виявляється вторинний характер структури всіх соціальних різновидів мови [Маковский 1982, с. 192].

Трактування поняття «соціальний діалект», а також діапазон його понятійного наповнення залежить від принципів виділення соціальних груп у різних культурах. Зокрема, у вітчизняних роботах основний принцип диференціації суспільства мав так званий «класовий» характер. Екстраполюючи такий підхід на лінгвістичний матеріал, вітчизняні вчені поклали в основу соціальної диференціації критерій професійно-виробничої приналежності. Таким чином, у вітчизняному мовознавстві створена класифікація соціальних різновидів мови, що є властивими соціально-професійним групам виробничого характеру, що включають мову військовослужбовців, студентів, спортсменів, мову декласованих прошарків суспільства.

У західній традиції, навпаки, найбільш загальним критерієм соціальної стратифікації суспільства є матеріальне становище, складовими якого служать походження, становище в суспільстві, дохід, рід заняття й освіта, вік, стать. Такий принцип диференціації дозволив виділити два соціальних прошарки: вищий і нижчий. Як зазначає О. Лужаниця [Лужаниця 2005, с. 39-45], першим, хто звернув увагу на соціальний характер варіативного використання лексичних одиниць, був професор Д. Росс. Подальші спостереження за мовними особливостями нижчого й вищого англійського суспільства дозволили виявити ряд інших фонетичних і граматичних особливостей, які у своїй сукупності трактуються як стандартні й нестандартні мовні форми або соціальні діалекти вищого й нижчого прошарків англійського суспільства, нижчого й середнього прошарків американського й канадського співтовариств.

Незважаючи на те, що соціальна диференціація англійської мови на вищий та нижчий прошарок населення англійського суспільства в зарубіжному мовознавстві давно закріпилась, аналіз літератури, який висвітлює проблему соціальних діалектів Великобританії, показує, що наукова традиція у сфері теоретичної розробки даного питання в англійському мовознавстві, на відміну від вітчизняного, знаходиться на стадії

формування: відсутнє тлумачення терміна «соціальний діалект», існують істотні розходження серед дослідників у питанні природи англійських соціальних діалектів. Учені характеризують соціальні діалекти як соціально марковані варіанти англійської мови (стандартні і нестандартні), що використовуються вищими й нижчими прошарками англійського суспільства [Лужаниця 2005, с. 39-45].

Отже, можна погодитись з думкою більшості дослідників і вважати доцільним використання трактування соціального діалекту як мовленнєве відгалуження національної мови, яке вживають в середовищі окремих соціальних, професійних, вікових, гендерних та інших груп населення. Вони характеризуються специфічними особливостями у формуванні та використанні певної частини лексичних та фразеологічних засобів.

Соціальні діалекти певною мірою можуть перехрещуватися з територіальними, але вони не є самостійними мовними системами. Основа соціолектів це особливості спілкування, використання слів, словосполучень, синтаксичних конструкцій, які мало чим відрізняється від тих у національній мові. Термін соціолект зручний для опису та означення різноманітних та не схожих один на одного мовних утворень, що мають спільну соціальну ознаку вживання.

Тому, під соціолектом розуміємо мову соціально детермінованих груп та сукупність соціально і територіально детермінованих мовних особливостей, які властиві мові певної групи носіїв мови [Лужаниця 2011, с. 86-91]. У межах соціолекту виділяють наступні типи:

- Соціолект 1 – варіант, при виборі якого головну роль відіграє соціальний статус індивідів та рівень освіти;

- Соціолект 2 – варіанти, які вживаються в професійно детермінованій ситуації спілкування, в традиційній термінології – жаргони, професійні діалекти, сленг;

- Соціолект 3 – варіанти, в яких при виборі мовних елементів визначаються, перш за все, територіальним фактором, тобто діалекти або регіональні варіанти мови;

- Соціолект 4 – гендерно-детерміновані варіанти, де головним виступає приналежність до однієї із статі;

- Соціолект 5 – варіанти, де головним є вік.

Стандартна англійська мова за думкою багатьох лінгвістів є соціально обумовленим варіантом мови. У кожній з мов існує свій літературний варіант, закріплений у офіційному вживанні. В загальнотеоретичному аспекті, під літературною мовою розуміється така форма існування мови, що характеризується: а) нормативною опрацьованістю у розумінні відбору, регламентації та удосконалення норм; б) відносною універсальністю у розумінні максимального обсягу сфер людської життєдіяльності; в) відносною монополією у розумінні обсягу різноманітних поділів даного народу; г) максимальним стилістичним різноманіттям [Белл 1980, с. 320].

Особливості одного з типів соціолектів – гендерлектів розглянемо далі.

1.3.2 Гендерні особливості діалектного англомовного мовлення. Оскільки мова варіативна, то у кожного мовця постійно є вибір, який стиль обрати та як розмовляти в тій чи іншій ситуації.

Аналіз теоретичних робіт, що стосуються питання обумовленості мовленнєвої комунікації у соціолінгвістичному плані [Аврорін 1975, с. 284]; [Брайт 1975, с. 35-41]; [Борисенко с. 11-15]; [Булаховський 1959, с. 166-237]; [Пиз 2007, с. 224]; [Потебня 1997, с. 156]; [Синельникова 2001, с. 40]; [Цапро 2002, с. 263-269]; [Швейцер 1976, с. 246]; [Чухим 2004]; [Brown 1978, с. 250]; [Brown 1961, с. 375-385] показує, що мовленнєва поведінка у багатомовному середовищі залежить не тільки від кількості мов, або варіантів, що функціонують у регіоні, статусу цих мов та культури вживання, тощо, але й від:

1) території проведення комунікації, або проживання людини;

2) соціальних ознак комунікантів (статус, гендер, професія, вік, а також етнічна належність, можливі кар'єрні амбіції, освіта);

3) ситуативних ознак комунікативного акту (це так звані соціальні «ролі» комунікантів, які вони виконують під час різних комунікативних ситуацій. Для кожної ролі існують норми поведінки, яким індивід повинен більш-менш підпорядковуватись на очах у групи людей, що його оточують. Згідно з ситуативною обумовленістю, кожен індивід може використовувати декілька кодів залежно від того з ким він говорить, де він говорить, яка тема розмови.

Стать мовця це один з важливих соціолінгвістичних детермінантів мовлення. Як вже було встановлено іншими соціолінгвістичними дослідженнями мовлення жінки найбільш наближається до літературної (стандартної) літературної (стандартної) англійської мови, ніж мовлення чоловіків. Це такий самий за значенням детермінант, як і дохід або освіта.

Так, аналіз робіт, присвячених гендерній диференціації англомовного дискурсу [Лужаниця 2000, с. 214-217]; [Медведев 1999, с. 12-13]; [Медведев 1998, с. 7-8]; [Пиз 2000, с. 238]; [Пиз 2007, с. 224]; [Цапро 2002, с. 263-269]; [Brown 1978, с. 250]; [Brown 1961, с. 375-385] дозволяє виявити наступні положення:

1) Жінки мають більшу тенденцію до використання стандартної (престижної) форми англійської мови, ніж чоловіки. Вони більш звертають увагу на свою вимову та граматику у формальних ситуаціях, ніж чоловіки того самого віку та з таким же рівнем освіти та того ж соціального класу. Це пояснюється бажанням жінок компенсувати своє нерівне положення поруч із чоловіками на соціальному рівні. У лінгвістичному плані спостерігається що у жіночому акценті є менш діалектних рис, ніж у чоловічому; жінки менше використовують діалектні слова, граматичні та синтаксичні конструкції.

2) Чоловіче мовлення співвідноситься з їх соціо-етнічним положенням. Вживання нестандартного варіанту англійської мови (діалектів) пояснюється приналежністю до сильної половини населення, також є сигналом до

чоловічої солідарності. В більшості випадків, звісно, це стосується чоловіків, що належать до робочого класу, але може у тій самій мірі стосуватися й інших прошарків суспільства. Як було вище зазначено, у формальних ситуаціях чоловіки, що належать до робочого класу не переходять з діалекту (який має низький статус) до стандартного варіанту англійської мови, як це роблять більшість жінок. За словами [Беликов 1970, с. 439]; [Белл 1980, с. 320]; В. Лабова [Labov 1966, 1971], чоловіки, що належать до середнього, а точніше до нижчого середнього класу, настільки розуміють соціальну цінність стандартної англійської мови, що іноді говорять надто правильно.

3) Що стосується стандартного варіанту англійської мови, то жінки є новаторами лінгвістичних змін. В той самий час чоловіки не йдуть шляхом використання нових мовних форм.

4) Чоловіки говорять більше за жінок та часто їх переривають у розмові. Статева належність мовця є одним з найважливіших детермінантів використання діалектів у англійському суспільстві. Автори багатьох статей в вважають, що мова є статево маркованою. Як висловила Д. Таннен [Пиз 2000, с. 238] у своїй статті, жінки та чоловіки розмовляють на різних гендерних діалектах.

Різниця між розмовою жінок та розмовою чоловіків полягає у великій кількості моментів: у темах, кількості тем, у тому, як вони можуть перейти з однієї теми на іншу, наскільки уважно вони слухають свого співрозмовника та як часто вони його переривають. Як правило, спілкування жінок характеризується високим рівнем стиля – участі, а спілкування чоловіків – високим рівнем аналізу та судження. Жінки часто говорять на приватні теми, а чоловіки часто говорять на суспільні теми. Ця різниця між мовною поведінкою жінок та мовною поведінкою чоловіків пояснюється двома різними культурами: чоловіки ведуть боротьбу за незалежність та високу посаду у соціальній ієрархії, у той час, як жінки шукають інтимності, почуття розуміння, співчуття.

РОЗДІЛ 2

ДІАЛЕКТ ТА ГЕНДЕР

Другій розділ присвячений вивченню особливостей гендерлектів на матеріалі діалектів британського варіанту англійської в художніх творах та кіно. Матеріалом дослідження виступають 5 літературні твори, з них один це п'єса «Пігмаліон» О. Вальда (початок ХХ століття, місце дії Лондон) [Shaw 1914], та 4 твори (кінець ХХ століття, місце дії Нортумбрія.), написаних відомою англійською письменницею Кетрін Куксон (Catherine Cookson), а саме, – «Кеті Мулхоланд» [Cookson 1978], «Безкрилий птах» [Cookson 1989], «Ганчіркова німфа» [Cookson 1991], «Нерозрізняючи кольори» [Cookson 1981]. Особливістю даних творів є використання живої діалектної мови при репрезентації діалекттоносіїв. Також, було проаналізовано театральний сценарій, який оснований на екранізації п'єси «Пігмаліон» [Lerner] та сам фільм «Моя чарівна леді» [Cukor 1964].

2.1 Репрезентація гендерних діалектних особливостей у художніх творах і кіно та методика дослідження

Незважаючи на активну популяризацію літературної мови в англійському суспільстві протягом декількох століть, в Великій Британії існують багато літературних текстів, написаних на діалектах. Найчастіше це короткі оповідання, поезія, тексти пісень, наприклад, *Rhymes of Northern Bards* Джона Белла (1812), *Collection of Songs, Comic, Satirical and Descriptive, chiefly in the Newcastle Dialect, and illustrative of the Language, and Manner, of the Common People on the Banks of the Tyne and Neighbourhood* Джона Маршалла (1818), *Tyneside Songs* Томаса Аллана (1862), *Northumbrian*

Minstrelsy Джона Коллінгвуда Брюса і Джона Стока (1882), A Book o'Newcassel Sangs Джозефа Кроухолла (1888), Songs and Ballads of Northern England Джона Стока (1893) [Голуб 2022].

У ХХ столітті діалекти активно входить у пісенний репертуар поп-музикантів (*Beatles* співають з ліверпульським діалектним акцентом Скауз, Оззі Осборн – з бірмінгемським, Стінг – з акцентом Джорді).

Починаючи з ХХ століття художня література, яка використовує діалектні форми, представлена двома видами творів:

1) твори літературною мовою з персонажами-діалектоносіями, мовний репертуар яких передається діалектизмами;

2) лубочна література, написана на різних діалектах англійської мови.

У першому випадку мова персонажів передається фонетично-графічним способом написання з метою більш реалістичного опису і / або репрезентації персонажа, наприклад: *Pygmalion* (Б. Шоу), *Ketty Mulholland*, *The Wingless Bird*, *The Rag Nymph*, *Colour Blind* (К. Куксон), *Trainspotting* (І. Уелш), тощо. Другий вид творів повністю написано на одному або декількох діалектах, наприклад: Р. Хасвелл – *Geordie Broom from Berkswothing* (1947); Д. Сендвід, проза і поезія якої видавалася в газеті *Shields*, а також розповсюджувалася у вигляді невеликих буклетів з 1956 по 1978 роки; Ф. Рід – «шахтарський поет» Нортумбрії, серія коміксів (80-90 роки ХХ століття) під назвою *Skipra* у суботній газеті *Evening Chronicle* і *Viz* [Beal 2000, с. 343].

Взагалі, в Англії в другій половині ХХ століття спостерігається демократизація в мовній політиці, що призводить до реалістичного зображення людини і її мовлення не лише в літературі і публіцистиці, але й у сферах «вербального» мистецтва – театрі (наприклад, п'єса А. Платера *Close the Coalhouse Door* (1969)), кіно (наприклад, серіали *Auf wiedersehen*, *Pet*, *Coronation street*). У кожному графстві є набір типових збірок, присвячених регіональній культурі громади, тематика яких варіюється від їжі (наприклад, *Geordie Dish Clout*), пісень, мовних традицій (брошури з навчання діалектам,

словники, розмовники, лексико-граматичні довідники, наприклад, *Larn yersel Geordie*). Існують також паспорти і свідоцтва про народження, водійські права, Біблія, написана на різних англійських діалектах, туристична продукція з діалектними написами, наприклад, олівці: “*How can you tell a genuine Geordie? Divvent, he canna be telt (Don't, he won't be contradicted)*”.

Що стосується особливості репрезентації гендерних розбіжностей у художніх творах та кіно, то вона залежить від задуму автора та часу написання або екранізації. Так, як було зазначено, до лібералізації мовної політики у мистецтві простежувалася тенденція не реалістичного відображення мовлення, яка частіше передавала стереотипне сприйняття статі та розподілу гендерних ролей у суспільстві.

Методика нашого дослідження базується на соціолінгвістичному підході. Інструментом подібного роду студій зазвичай виступає лінгвістична, або соціолінгвістична змінна. Це поняття ввів В. Лабов, на думку науковця, це величина, «яка залежить від деякої нелінгвістичної змінної соціального контексту: того, хто говорить, слухача, аудиторії, обстановки, тощо» (Лабов 1975, с. 150). Під «величиною» тут розуміється частота використання будь-якого мовного варіанта. Серед соціолінгвістичних змінних він пропонує розрізняти індикатори та маркери: індикатори – це змінні, які залежать від соціально-економічних, вікових та етнічних факторів, а маркери – це «ретельніше розроблені соціолінгвістичні змінні», які «мають не тільки соціальну дистрибуцію, а й стилістично диференційовані» (там саме: 150).

Зазвичай соціолінгвістична змінна виокремлюється або на фонетичному, або граматичному рівнях мовної системи [Бел 1980; Брайт 1975; Швейцер 1976; Labov 1966; Trudgill 1974; Wolfram 1969]. Прикладом граматичної змінної може бути подвійний засіб вираження заперечення в англійських діалектах. Вживання лінгвістично однорідних фраз *I don't want none* і *He didn't do nothing* замість *I don't want any* і *He didn't do anything*, за словами дослідників, залежить від формальності/не формальності ситуації, а також від соціального статусу мовців [Аврорін 1975, с. 50] тобто

відображають соціолінгвістичну варіативність. Стосовно фонетичних показників, найбільш соціально значимими є змінні [r] – zero [r] у словах *car*, *cart*, [h] – zero [h] в *hat*, [ŋ] – [n] в *walking* тощо [Аврорін 1975, с. 50]. Лексичний рівень менше є предметом аналізу соціолінгвістичних досліджень, бо слово – це більше складний ментальний конструкт та використання одного чи іншого слова може бути наслідком стильової диференціації, а не результатом вербалізації соціальних розбіжностей у мовленні.

Наше дослідження проводилося на матеріали 2 способів передачі інформації – усного (кіно), письмового (текст).

Методика дослідження усного мовлення досліджувалася на підставі вивчення фонетичних дивергентів, тоді як аналіз письмових текстів полягав у аналізі графонів. Під останнім у лінгвістиці розуміють одиницю, яка фіксує графічну репрезентацію відхилень від фонетичної норми. Він є загальноприйнятим позначенням всіх видів і способів використання нестандартної орфографії [Кухаренко 1988, с. 192] при якому в графічну форму слова включаються букви іншого алфавіту – *OKNA*, або цифри – *4уoi*, використовуються інші види альтернативного написання, які не впливають на вимову, та паралінгвістичні засоби. Часом це призводить до створення лексичних okazіоналізмів.

Слід зазначити, що графони бувають різних типів, серед них: виділення курсивом, виділення слів і словосполучень великими літерами, дефіксація, включення в графічний образ слова букв інших алфавітів і знаків інших знакових систем, факультативні лапки, створення нового лексичного okazіоналізма за допомогою виділення частини слова, редуплікація літер у складі слова, фіксація відхилення від орфографічною норми, фігурне розташування в тексті.

В нашому дослідженні вивчається лише той тип, який фіксує відхилення від норми орфографії та передає індивідуальний / діалектний / розмовний чи інший варіант мовлення. Тому, під графоном ми розуміємо стилістичний

прийом, який представляє собою відхилення від стандартного написання, або орфографічної норми, що відображає як репрезентацію соціолектів і діалектів, так і уникнення фонетичної норми [Лужаниця 2012, с. 52-55; Лужаниця 2013, с. 117-120].

У тексті цей тип графону фіксує соціально обумовлені вимовні особливості персонажів та буває: кількісним (*saaay, haas*) і якісним (*that – dat, pretty – pwetty, what – wot*), а також okazionalnym, тим, що має непостійний характер, або *рекурентним*, тим, що носить постійний характер [Кухаренко 1988, с. 192]. Серед останніх ми виділяємо стандартизовані, тобто ті, що традиційно використовуються у письмовому мовленні для позначення розмовного стилю, наприклад: (*'cause*), та не стандартизовані, що актуалізують соціально-територіальні варіанти вимови, наприклад: *sittin' thinkin'*. Опишемо типи змін орфографічної форми для передачі відхилень від фонетичної норми усного мовлення, що використовуються у текстах, обраних для дослідження.

Насамперед слід зазначити, те що нами було знайдено не всі типи існуючих графонів.

Так, серед кількісно-якісних не було знайдено кількісних графонів. Серед якісних відмітимо: *hinny (honney), afore (before), naw (no), divven't (don't), nowt (no), me da (my dad), pennorth (penny worth), 'a'p'orth (half penny worth)*, наприклад: *and it's a ha'penny cheaper, if I know anything', 'aye, I thought so. That'll be one and tuppence ha'penny, eh lass?', 'Yes, you're right, sir, one and tuppence ha'penny.'*

Також автор рідко використовує okazionalni графони. Так, графони *'pennorth'* і *'ha'p'orth'*, були знайдені лише в одному уривку, в якому вони виконують емоційно-оцінну функцію, актуалізуючи іронічний настрій героїні по відношенню до дітей, ведучих себе надмірно поважно, імітуючи поведінку дорослих.

Рекурентні графони зустрічаються досить часто, особливо рекурентні нестандартизовані графони, що передають територіально-соціальну ідентифікацію персонажів. Наприклад:

1. рекурентні стандартизовані графони – *cause (because), me an' all (me and all)*, наприклад: *'It would be all right if they would pick us up or summat an' take us there', gonna*, наприклад: (1) *'I'm gonna try for the docks next weeks,* (2) *an' we've got a witnes,* (3) *'I'm gonna try for the docks next weeks; this mornin' march it too much of a bloody good thing.'*

2. рекурентні нестандартизовані, а саме:

- графон *'in'* (для передачі відсутності назалізації при вимові – *ing-*форм), наприклад: *workin', takin', Buntin', growin', sittin' thinkin,* наприклад: (1) *this mornin' march it too much of a bloody good thing'* (2) *and if you're goin' to stay here you'll get your hands dirty an' all before long,* (3) *not that I like it, mind, but I'd rather do it in the mornin' than at night, comin' home dead beat. Aw, man, I could fall asleep on me feet;*

- графон *'ye'* (для передачі *you*): *'Go ye down now and put yer spoke in and she'll do it.'* *'Ye won't lift as finger to help yer own kith and kin, but I'll get even with ye – by God, I'll get even with ye before many hours have passed over yer head';*

- графон *me* (для передачі *my*), наприклад: *I'd always give me ma me money', an' I'm tellin' you, Bob, there's no chance in the docks, else I'd be there mesels.*

В результаті дослідження мовлення, що звучить у кіно («Моя чарівна леді»), було виокремлено наступні фонетичні дивергенти:

- використання дифтонгу [ai] замість [ei], наприклад, /rain/ (rain) замість /rein/, [ei] замість [i], [a:] замість [ou], наприклад /na:/ (know), замість /neu/;
- опушення [h] на початку слова, наприклад (her mind) /ε: maind/ замість /hε: maind/;
- заміщення [ŋ] на [n], наприклад (what are you doing).

Крім того, в якості соціолінгвістичної змінної було знайдено граматичні, морфологічні та лексичні ознаки діалектного мовлення, які слугували маркером репрезентації діалектного мовлення як у текстах, так і у кіно.

Серед граматичних особливостей слід відзначити застарілу давньоанглійську форму заперечення дієслова *to be*: *I ain't coming*; подвійного заперечення, наприклад: *I didn't have no dinner, we went out without no shoes*; використання дієприкметника минулого часу в простому минулому часі: *I done it last night*, тощо.

Найбільш стійкими лексичними одиницями є наступні слова: *dollup, garn, doon-bye, var nigh, bairn, kerb, ain't, tuppencecopper's nark, brass, afore*.

Таким чином, було знайдено графони та фонетичні варіанти, які відображають гендерні діалектні розбіжності та можуть слугувати набором соціолінгвістичної змінної у нашому дослідженні.

2.2 Особливості використання діалекту залежно від гендеру

Не дивлячись на те, що дослідження останніх років заперечують існування гендерних мов (стилів), в сучасній лінгвістиці прийнято вважати, що жіночому дискурсу властиві певні особливості, не характерні для чоловічої мовної поведінки. Так, жінки найбільш коректні у виборі форми мовної комунікації, вони уникають маркованих елементів і діалекту, зокрема, усвідомлюючи пряму залежність між мовними звичками і соціальним успіхом. Чоловіки в цьому відношенні, з одного боку, толерантніші, з іншою, навпаки – цілеспрямовано вживають діалект, оскільки в цьому криється прихований престиж. Розглянемо результати нашого дослідження.

2.2.1 Прямий зв'язок вживання діалекту залежно від статі.

При аналізі текстових масивів нами було виявлено, що жінки дійсно тяжіють до вживання більш літературної мови, ніж діалекту. Цим пояснюється

мовний репертуар Кетрін Мулхоланд, який характеризується як наявністю літературних елементів, так і елементів діалекту, наприклад: *lass, hinny, larks 'dawn', me bairn*. Автор також використовує графон 'in' для актуалізації діалектного акценту даного персонажа: *comin', somethin', playin'*, тощо. Якщо порівнювати інші твори, то в них спостерігається схожа тенденція, наприклад Еліс Конвей («Безкрий птах») [Cookson 1989] дотримується літературної мови, тоді як в мовному репертуарі її чоловіка Артура Конвея знаходимо ряд діалектних вкраплень (*lass, aye, a bite, bonny, baccy*).

Аналіз інших творів демонструє, що в цілому чоловіки є носіями різкішого акценту, що актуалізується графонами морфеми 'ing', наприклад: *how are you keepin?', gettin', goin', workin'*, тощо. Вони також вживають більше діалектних слів, ніж жінки – діалектоносії, наприклад: *nowt, me da, aye, bide, bairn, brat, netty, hound*.

Проте, існують і виключення. Так, в творі «Нерозрізняючи кольори» (Colour Blind) [Cookson 1981] один з головних героїв Кеван (чоловік середніх років, представник нижчого прошарку суспільства, без освіти, проте, обізнаний, такий, що читає багато книг) впродовж всього твору віддає перевагу літературній англійській (за винятком декількох діалектних вкраплень: *aye, hinny, lass*). В той же час його дружина – Кеті – використовує лише діалект. Проілюструємо дане положення уривком одного з діалогів між ними:

Кеті: *'Go ye down now and put yer spoke in and she'll do it.'* *'She's got to do it. And why not for, I ask you? To let her brother sleep in her house a few nights. If it was her fancy man there wouldn't be two ways about it.'* ... *But if he says he's sleeping out, for there's no place to sleep five of us in these two rooms, then he'll likely stand a chance of getting his full seventeen shillings. Don't you see?*

Кеван: *'Aye, I see.'* ... *'And he's not sleeping here! He can get a bed anywhere around for five bob or so a week.'*

У міру того як розвивається сварка, мова Кевана і Кеті стає експресивнішою, проте, Кеван не переходить на нижчий варіант (діалект).

Емоційність його мови передається автором оказіональним графоном ‘in’ і вкрапленнями з розмовної мови (*bloke, hammerin’*):

Кеван: *‘If she had ten empty room, he’s not going there.’*

Кеті: *‘An’ who the hell are you to say he’s not goin’ there?’*

Кеван: *‘I’m the same bloke who used to give you a hammerin’. It’s a long time since you had one, but you’re asking for it now.’*

Кеті: *‘Go on, ye little bantam, ye try it on.’*

Кеван: *‘Oh, away, to hell!’ Don’t tempt me ... only listen to this! We’ve heard the last of Matt goin’ to Bridget’s – do you hear that?’*

Кеті: *‘You .. you sod! I’ll get even with you. Ye won’t lift as finger to help yer own kith and kin, but I’ll get even with ye – by God, I’ll get even with ye before many hours have passed over yer head.’*

Ілюстративним, в даному випадку, також виступає сім’я Фелтанів («Безкрилий птах») [Cookson 1989], оскільки всі її представники використовують діалект, як жінки, так і чоловіки, причому, очевидно, що Беті Фелтон, мати родини, використовує найбільш марковані діалектні одиниці нарівні з іншою ненормативною лексикою. Приведемо уривок з її розмови зі своїми синами – Віллі, Майком і Артуром, а також Агнес Конвей:

‘Which bloody fool among you brought her in?’

‘Listen, Ma. Listen. She’s a classy piece, Ma, and she’s come with some strange news. She says wor Robbie’s in hospital.’

‘And you swallowed that? Then you are a sillier bugger that I thought you were, Mike.’

‘Look, Ma, silly bugger or not, I can tell a piece when I see her, or smell her, and this one isn’t wor Robbie’s type, nor none of wor types. But just afore she passed out she said something about her sister and wor Robbie.’

‘But his boat isn’t in yet; he’s not due for days.’

‘She says he’s in hospital.’

Далі, коли дівчина приходить до тям, ніхто з Фелтонів не переходить на літературну мову:

'I'm ... I'm sorry. I must have fainted.'

'Aye, well, if you didn't you made a good stab at it. What's your name?'

'I'm Miss Agnes Conway.'

'Aye, you are Miss Agnes Conway. And where're you from?'

'I live in Spring Street. We ... we have the tobacconist's and confectioner's shop there.'

'Aye, there's a confectioner's an' baccy shop in that street. Been there for years. Aye, an' the name is Conway. But what the hell is she doing here?'

'Well, you'd better ask her, Ma, hadn't you? As she says, she knows wor Robbie.'

'Or her sister does.'

'Well, lass, come on, tell us what you're doin' here and how it's come about.'

'Your son has been seeing my sister clandestinely.'

'What?'

'She means on the quiet, Ma.'

I know what she means, bugger. Go on. Go on.'

Аналіз графонів, представлених в театральному сценарії, який оснований на екранізації п'єси «Пігмаліон» [Lerner], а також аудіо масивів за матеріалом фільму «Моя чарівна леді» [Shaw] не відображає стереотипну репрезентацію гендеру, яке було притаманне мовній та медіа політики того часу, а саме, – презентації жінок як більш обізнаних (мова яких більш стандартна), а чоловіків, навпаки (тобто вони носії діалектних акцентів).

Тому, можна констатувати декілька припущень:

1. отримання результати свідчать про задум автора (відобразити персонажів саме так, а не по іншому);

2. гендерне мовлення у діалектному континуумі залежить від інших факторів, ніж лише належність до певної статті.

Розглянемо ці фактори більш детально.

2.2.2 Вплив додаткових факторів на вживання діалекту особами різної статті. Серед параметрів, які детермінують мовленнєву

поведінку виокремлюємо вік, належність до соціальному прошарку суспільства, рівень освіти, ситуацію спілкування.

Вік, на думку дослідників, є одним з найбільш безсумнівних чинників, що детермінують мовну поведінку тих, що говорять. Зокрема, вважається аксіомою, що мова молодого покоління більш наближена до літературної мови, мовний репертуар середнього покоління характеризується використанням як літературних, так і діалектних елементів, а старше покоління вживає діалект. Це підтверджують практично всі соціолінгвістичні дослідження, вони різняться лише у віковій межі, що розділяє людей з традиційно діалектною мовою і літературною і обумовлюються особливістю розвитку кожного конкретного регіону.

Наше дослідження, з одного боку, підтверджує дане твердження. Зокрема, аналіз текстових масивів демонструє стабільне вживання діалекту старшим поколінням. Прикладом може служити мовний репертуар Вільяма Мулхоланда в творі «Кеті Мулхоланд» [Cookson 1978], який насичений діалектними лексемами, наприклад: *aye, afore, me, bairn, bonny, lass, hinny*. Актуалізуючи діалектну належність даного персонажа, автор також постійно використовує графон 'in' (для передачі відсутності назалізації при вимові – *ing*-форм), наприклад: *workin', takin', Buntin', growin'*.

З іншого боку, аналіз мовної поведінки представників середнього і молодшого покоління показує, що викладене вище твердження далеко від аксіоматичності. Так, дійсно, при дослідженні мови середнього покоління був виявлений високий відсоток персонажів, мовний репертуар яких є набором генетично неоднорідних елементів літературної мови і діалекту. Для ілюстрації цього положення можна використати вже цитований уривок діалогу Кеті і її матері з роману «Кеті Мулхоланд», де Кетрін поряд з діалектною лексикою вживає літературне слово '*child*' (слід зазначити, що дана тенденція просліджується впродовж всього твору). У той же час, представники середнього покоління віддають перевагу літературній мові (наприклад, Еліс і Агнес Конвей «Безкрий птах», Кеван і Бريدжіт Маккуїнс

«Не розрізняючи кольорів» і ін.) і, навпаки, використовують лише діалект як, наприклад, сім'я Фелтанів з твору «Безкрилий птах» (детальніше мовний репертуар представників даної сім'ї див. нижчі).

Мова представників молодшого віку також не однакова. Так, Кеті Мулхоланд (14 років) з однойменного твору вживає як діалект, так і елементи літературної мови (вибір варіанту ситуативно обумовлений), тоді як семирічна Мілі Форестер («Ганчіркова німфа») [Cookson 1991] дотримується літературного узусу. Діалектною по своїх характеристиках є мова дванадцятирічного Теда і Боба з твору що «Нерозрізняючи кольори» [Cookson 1981], а також Бобі (6 років) і Мері Енн (4 роки) з твору «Безкрила птиця» [Cookson 1989]. Проілюструємо її уривком з діалогу з Агнес Конвей, що відбувається в кондитерському магазині:

'Oh, hello Bobbie. Hello, Mary Ann. What is it tonight? Tiger nuts?'

'Naw! We've both got pennies.'

'You have? Your mother gave you them?'

'Naw! The lodger ... we got a lodger.'

'Oh. Well then, what is it to be?'

'Divven't know yet.'

'You want to look around?'

'Aye. Coconut ice are tuppence, aren't they?'

'Yes, and I don't think you would enjoy spending all your money on a coconut ice slice. But there are the coconut chips. You could have a pennorth of those.'

'Ha'p'orth'

'Very well then, a ha'p'orth it is.'

Відзначимо також, два okazіональних діалектних вкраплення в мові Агнес Конвей – *'pennorth'* і *'ha'p'orth'*, які в даному уривку виконують емоційно-оцінну функцію, актуалізуючи іронічний настрій героїні по відношенню до дітей, які ведуть себе надмірно поважно, імітуючи поведінку дорослих.

У театральному сценарії та у фільмі «Моя чарівна леді» вік не детермінує мовленнєву поведінку персонажів.

Залежність вживання гендерлектів від належності до соціально прошарку суспільства ілюструють роботи багатьох досліджень, в яких наголошується, що чим вище людина знаходиться на соціальної дробині, тим більше його мова наближена до еталону, тобто до літературної мови. Це, по суті, є соціолінгвістичною аксіомою.

Аналіз текстових масивів, з одного боку, дійсно, підтверджує дану тенденцію, оскільки всі представники нижчого прошарку суспільства в тій або іншій мірі використовують в своєму мовленні діалектні одиниці. З іншого боку, в аналізованих творах було виявлено вживання окремих діалектних одиниць особами, що належать до вищого прошарку суспільства суспільства, що характеризується в лінгвістичній літературі як вкраплення одиниць одного варіанту в іншій.

Зокрема, Джордж Росір, один з персонажів «Кеті Мулхоланд» [Cookson 1978], кажучи про стан справ на шахті, виголошує наступні слова:

'Why should I pay out cash, even if I had it to, on helping to keep the water down in other buggers' mines when they never show their nebs outside of London, at least not in this direction. I'm about the only bloody fool in this country squatting on my mine shaft, up to my chin in debt, worry and danger. Yes, an' I say dander, for that mob down there are half maniacs'. Вживання діалектного слова 'neb' в значенні «ніс» є okazіональним і виконує емоційну функцію, також бачемо графон *an'* для передачі союзу 'and' і використання розмовної лексики, вульгаризмів: 'bugger', 'Bloody fool', 'mob'. Далі в творі герой неодноразово змішує варіанти в емоційному стані, наприклад: *'A hell of a pickle', 'Me boy', 'brat', 'Put the kobosh on everythin''*.

Подібні діалектні вкраплення зустрічаються також у представників нижчої прошарку середнього класу. Прикладом може служити мовний репертуар наглядача в шахті містера Бантінгу («Кеті Мулхоланд»).

Процитуюмо декілька його висловів: *'Bide your time', 'I wonder if you could consider me marrying your daughter.'*

Діалектні вкраплення в мові представників середніх прошарків суспільства можуть також носити і рекурентний характер. Приведемо також слова констебля Фенвика з твору «Ганчіркова німфа» [Cookson 1991: *'He was mortallious last night, so I bet hardly any of theses bairns will be able to move this mornin'.*'] В даному випадку вживання лексеми *'mortallious'* в значенні «смертельно п'яний» і *'bairn'* «дитя» пов'язане з діалектним походженням героя і обумовлене не стільки соціальними, скільки мовними чинниками.

У театральному сценарії та у фільмі «Моя чарівна леді» [Shaw] соціальний статус людини є найголовнішим чинником мовленнєвої поведінки героїв.

Так, усі персонажі, які належать до вищого прошарку суспільства розмовляють без акценту, навіть полковник Пікерінг, який довгий час жив у Індії.

Мовлення головної героїні Елайзи Дулітл, яка належить до нижчого прошарку, репрезентована як діалектна. Наше дослідження показало, що у кіно та текстах актуалізовані наступні особливості діалекту кокні, а саме:

- фонетичні – /e/ замість /ei/: *'Oh, sir, don't let him lay a charge agen me for a word like that'*, /n/ замість /ŋ/ у /ing/ закінченнях: *'speakin'*, *'I ain't done nothin' wrong by speakin' to the gentlemen'*, *'Take the whole bloomin' basket for sixpence!'*;
- граматичні, наприклад діалектні форми заперечення: *'You dunno what it means to me'*, *'I meant no harm'*, *'He's no gentlemen, he ain't, to interfere with a poor girl'*, *'That's ain't propper writing'*;
- вживання подвійного заперечення: *'I ain't done nothin' wrong by speakin' to the gentlemen'*;
- лексико-граматичні, а саме діалектне вживання прийменників: *'I never spoke to him except to ask him to buy a flower off me'*, *'Oh, do buy a flower off me'*;

- використання діалектних займенників, наприклад: *'What harm is there in my leaving Lisson Grove?', 'I ain't done nothin' wrong by speakin' to the gentlemen. I've a right to sell flowers if I keep off the kerb'*.

Серед персонажів – представників чоловічої статті є випадкові люди на вулиці та батько Елайзи Дулітл. Як показав аналіз, мовлення перших у сценарії репрезентується графоном «*in'*» там, де у стандартному мовленні повинна бути фонема [ŋ] у /*ing*/ закінченнях: *'What's all toomin' noise?', 'There's a tec takin' her down'*. Також було знайдено лексико-граматичні дивергенти, наприклад заперечення *don't / ain't*: *'He ain't a tec. He's a gentlemen. Look at his boots.'* У книзі, оригіналі це подається ось так: *'It's aw rawt, e's a gentlemen: look at his be-oots.'* Лексико-семантичні дивергенти проілюстровані вживанням словами: *nark (a sort of informer): She thought you was a copper's nark.*

Пан Дулітл (батько Елайзи) належить до нижчого прошарку суспільства, але за сюжетом та задумкою автора його персонаж подається у книзі як той, що має дуже гарні ораторські здібності. Тому, його мовлення більш зрозуміле, ми спостерігаємо менше акценту та використання діалектних слів та конструкцій. Тем не менш, у дослідженні було виокремлено такі графони, які актуалізують його діалектне походження: *'in'*, *'cause they are'*. Крім того, спостерігаємо використання граматичних дивергентів, наприклад: графону *'s'* у 1 особі – *'I says'*, дієслово *'to be'* у однині там, де потрібна множина – *'If I thought they wasn't I'd ask fifty'*, використання *'ain't'* у розділових питаннях – *'You an me is men of the world, ain't we?',* форма Present Continuous у словах, які позначають стан, та не використовуються у цієї формі – *'I'm wanting to tell you'*, діалектні форми заперечення – *'As a daughter she's not worth her keep'* та семантичних дивергентів *afore (before), brass (money)*.

Залежність вживання тендерлектів від рівня освіченості. Результати проведених досліджень дозволили провести наступну залежність: чим вище рівень освіти, тим менше ознак ненормованої мови можна зустріти в мовному репертуарі індивідів.

Результати аналізу текстових масивів підтверджують наявність кореляції між рівнем освіти і вживанням діалектних одиниць. Дане положення ілюструє вже цитований раніше уривок діалогу між Кевіном і Кеті, в якому більш освічений персонаж Кевін вживає літературну мову, тоді як його дружина – дотримується діалекту. Аналіз інших творів ілюструє подібну тенденцію.

Прямий зв'язок між вибором варіанту і рівнем освіти прослідковується також в тому, як деякі з діалектоносіїв, які згодом підвищують рівень своєї освіти, переходять на вживання літературної мови. Так, зокрема, мовний репертуар головної героїні роману «Кеті Мулхоланд» [Cookson 1978] в період дитинства насичений як літературними, так і діалектними елементами, серед останніх відзначимо: *'me'*, *'aye'*, *'morrow'*, *'lass'*, *'afore'*, *'bide'*, *'cutter'*, *'keeker'*, *'daft'*, *'scullery-maid'*. Автор також використовує графон *'in'* для актуалізації її акценту, наприклад: *'keepin'*, *'meltin'*, *'mornin'*, *'waitin'*, *'commin'*. Коли Кеті дорослішає вона більш не вживає діалект.

Слід зазначити, що мовна поведінка людей також залежить від відношення мовця до діалекту: чим більш лояльний індивід до нього, тим більше він використовує діалект в своїй промові. При позитивному, толерантному відношенні до діалекту мовний репертуар представників середнього прошарку суспільства, що володіють двома варіантами, містить діалектні вкраплення (див. цитовані раніше приклади мовної поведінки Джордж Росіра, містера Бантінгу («Кеті Мулхоланд»), констебля Фенвіка («Ганчіркова німфа»). При негативному відношенні до діалекту представники середніх прошарків населення виключають діалект з вживання. При цьому особи, які є діалектоносіями за походженням, часто прибирають діалектні елементи граматичного і лексичного порядку, тоді як діалектний акцент у них залишається. Останнє в текстах актуалізується стандартними і оказіональними графонами.

Результати аналізу звукових масивів, п'єси та театрального сценарію до неї демонструють прямий зв'язок між рівнем освіченості та використанням діалекту (приклади див. раніше).

Залежність вживання тендерлектів від ситуації спілкування. Під ситуативним параметром в даній роботі розуміються різні ситуації спілкування, які детермінують вибір форми мовної комунікації (варіанту); він включає 2 компоненти: учасників комунікативного акту, а також місце, в яких проходить інтеракція.

Отримані результати свідчать про великий вплив офіційних ситуацій на вибір варіанту і про відсутність зовнішнього впливу на мовну поведінку тих, хто говорить у неофіційній інтеракції. Це в цілому відповідає загальній тенденції розвитку мовної ситуації на Британських островах, при якій спостерігається звуження сфер функціонування діалекту і закріплення його вживання лише за родинно-побутовою сферою, а також за іншими неофіційними ситуаціями.

Аналіз текстових масивів показує стабільне вживання діалекту в діалектному середовищі при комунікації із старшим поколінням, персонажами, які володіють діалектом, не залежно, чи використовують вони його в інших середовищах спілкування чи ні. Прикладом може служити мовний репертуар Кеті Мулхоланд в однойменному романі [Cookson 1978] в діалозі зі своїм дідусем:

'Go on Granda, get some baccy.'

'No, lass, no. Workin' for a month for threepence.'

'I don't, I don't. I get four shillings.'

'Aye. You get four shilling and that goes to support me.'

'Don't be silly-billy, Granda. What put that into your head? I'd always give me ma me money.'

При комунікації з молодшим поколінням вибір варіанту залежить від мовної компетенції того, що говорить. Якщо персонаж не освічений, його

мовний репертуар залишається незмінним в будь-якому середовищі (див. наведений тільки що приклад).

Схожа тенденція виявляється і у випадках, коли герої мають певне уявлення про норму літературної мови. Так, у творі «Ганчіркова німфа» [Cookson 1991] Аггі, літня жінка, і Бен, сімнадцятирічний хлопець (обидва представники нижчого прошарку суспільства) при спілкуванні з семирічною Мілі (мовний репертуар дівчинки відповідає нормі), з одного боку не переходять на вживання літературної мови, з іншого, - не вживають яскраво виражені діалектні елементи:

Мілі: *'Your hands are very dirty'*

Бен: *'Aye, you're right, they are dirty. But speck of dirt never hurt anybody, as far as I've learnt. And if you're goin' to stay here you'll get your hands dirty an' all before long.'*

Агі: *'Who says she's goin' to stay here? She'll be home tomorrow; her mother will be out.'*

Мілі: *'Out of where?'*

Агі: *'Out of where she'll be spendin' the night. Now, no more questions. And your hands are dirty, mucky's the word I'd say.'*

У іншому середовищі, зокрема поза присутністю Мілі, дані персонажі використовують більш марковані варіанти, наприклад: *meself, me, polis, biggish, barmy, bairn, lass, bobby (policeman), an' all (too)*, тощо.

Вибір варіанту при комунікації з особами одного віку залежить від мовної компетенції тих, що говорять. Так, наприклад, мовний репертуар освіченого середнього класу (Агнес і Джесі Конвей, Белі, Флоренс і Рене Кардінгс, Артура Пібла і деяких ін.) відповідає нормі, дані персонажі при спілкуванні між собою в звичному для них середовищі використовують літературну мову.

Серед діалектоносіїв, навпаки, просліджується тенденція до вживання діалекту, як у діалектному середовищі, так і з носіями літературної мови. Ілюстративним в даному відношенні виступає мовний репертуар сім'ї

Фелтанів з твору «Безкрилий птах». Таким чином, відсутність прямого зв'язку між вживанням діалекту і віковими показниками в невимушеній обстановці очевидно.

Залежність вживання діалектних одиниць від ролевих стосунків в комунікативному акті в офіційній ситуації. При аналізі текстових масивів було виявлено, що в даній сфері мовна поведінка діалектоносіїв варіативна.

З одного боку, при спілкуванні з представниками вищих прошарків, окремі персонажі прагнуть уникати маркованих діалектних елементів, як це робить Кеті (на той момент 14-річний підліток) при розмові з містером Бантінгом (чоловіком середніх років, представником середнього класу) в творі «Кеті Мулхоланд» [Cookson 1978]:

“What’s your name?”

“Katie ... Katie Mulholland.”

“That’s your grandfather back there?”

“Aye. Yes.”

З іншого боку, існують ті, що не здатні на перехід через відсутність мінімального знання норм літературної мови. До таких персонажів відноситься Нен, двадцятирічна дівчина, продавець з тютюнового магазину, яка, в розмові з Агнес Конвей, дочкою власника, використовує діалект: *‘Marshmallows! Me ma’ll be ever so pleased. Eeh! Ta, miss. Thanks. Me brother and the two bairns are coming the morrow and we’ll have a good time. He always brings a bottle with him and we’ll drink to you miss. Aye, yes, we will, will drink to you’.*

Схожу мовну поведінку знаходимо у Артура Фелтона при спілкуванні з поліцейським: *‘What I say, constable, is there’s such a thing as ‘arassment, that’s what they’ve told me when I’ve been up afore the old bloke. ‘Arassment, and it can come from all quarters, you know. An’ we’ve got a witness . Miss, here. Well, she’s a lady an’ she’ll always speak the truth.’*

При аналізі текстових масивів спілкування в неофіційному публічному місці нами було виявлено, що вибір варіанту залежить від мовної компетенції

того, хто говорить. Якщо персонаж не грамотний, його мовний репертуар залишається незмінним, не залежно від того з ким здійснюється комунікація, навіть з дітьми. Проілюструємо дане положення діалогом між Джо (на той момент 21 рік), Тедом і Бобом (дванадцятирічними підлітками), що відбувається на вулиці:

'You, Joe?'

'Who else, you think – the devil?'

'Coo! Joe, it's a freezer, ain't it?'

'Aye, Ted, 'snifter all right ... You awake yet, kidder?'

'I'm gonna try for the docks next weeks; this mornin' march it too much of a bloody good thing.'

'Oh you get used to it, man; you've only been on it a few months. An' I'm tellin' you, Bob, there's no chance in the docks, else I'd be there mesels. ... But no, I wouldn't.' *'It's Palmer's for me, even with the trek. Not that I like it, mind, but I'd rather do it in the mornin' than at night, comin' home dead beat. Aw, man, I could fall asleep on me feet.'*

'Me an' all'

'It would be all right if they would pick us up or summat an' take us there.'

Освідчені діалектоносители в діалектному середовищі при розмові з незнайомими вважають за краще використовувати літературну мову, проте, є випадки і переходу на діалект. Ілюстративним в цьому відношенні можуть служити діалоги з твору «Безкрилий птах», що відбуваються в двох магазинах між Агнес Конвей, дочкою власника і покупцями. Як вже наголошувалося, Агнес Конвей дотримується літературної мови, проте, в представлених діалогах героїня варіативно використовує як літературну мову, так і діалектні елементи. Так, у разі, коли в магазин заходить освічена пара, представники вищого суспільства, мова дівчини відповідає нормі. В той час, коли клієнтами виступають молоді діалектоносії Бобі і Мері Енн, Агнес Конвей не переходить на вживання діалекту, а використання нею двох діалектних вкраплень, як вже наголошувалося раніше, є оказіональним.

Цікавою є стратегія розмови Агнесс з покупцем – чоловіком середніх років в тютюновому магазині. Обидва починають діалог без діалектних елементів:

Don't often see you on this side, miss.'

'No. I'm standing in for my father. I'm expecting him back at any moment. What I can do for you?'

'Oh, the usual. Two ounces of Gold Flake, loose.'

Як тільки покупець усвідомлює, що Агнес – дочка власника (діалектоносія), він переходить на прийнятний для нього варіант і починає використовувати діалект:

'And I'm going to treat meself, seeing it's Christmas; have you got any Bird's Eye?'

'Yes. Yes, I think we have. How much would you like?'

'The same miss, the same, two ounces. And it's a ha'penny cheaper, if I know anything.'

'Yes. Yes, it is; it's only sevenpence; the other is sevenpence ha'penny.'

'Aye, I thought so. That'll be one and tuppence ha'penny, eh lass?'

'Yes, you're right, sir, one and tuppence ha'penny.'

Під кінець діалогу Агнес підхоплює обрану покупцем форму комунікації, що обумовлене, ймовірно, роллю, яку вона виконувала в той момент, а саме послужливої, ввічливої продавщиці, що веде себе так, щоб покупець залишився задоволений і прийшов ще не один раз. Використання діалекту в даному випадку виконує також функцію об'єднання, вказуючи на приналежність Агнес і її сім'ї до даного соціо-культурного співтовариства.

Результати аналізу звукових масивів, п'єси та театрального сценарію до неї майже не демонструє зв'язок між ситуацію спілкування та мовленнєвою поведінкою персонажів. Звичайно, коли головна героїня опановує норми літературного мовлення, її мова змінюється. Крім того, у сцені на кінних перегонах спостерігаємо ефект гиперкорекції, коли Елайза розмовляла занадто правильно. Також доцільним уваги є використання полковником Пікерінгом у неофіційній ситуації фонетичного діалектного

дивергента /ai/ замість /ei/, якій постійно використовувала Елайза, а саме: *Did you try the plain cake* – /plain kaik/ замість /plein keik/. Ця ситуація була створена за для комічного ефекту та може бути охарактеризована як оказіональна.

Таким чином, можна прийти до висновку, що репрезентації гендерних розбіжностей у художніх творах та кіно залежить від задуму автора та часу написання твору, або його екранізації.

ВИСНОВКИ

Гендерні студії в парадигмі філологічних наук з'явилися порівняно недавно. З початку вони будувалися на стереотипному сприйнятті маскулінності та фемінінності, що є слідством усталеного розподілу ролей між чоловіками та жінками у більшості етнічних спільнотах світу. Тому, класичним постулатом у цій парадигмі було твердження стосовно того, що жінки є більш акуратними у вживанні мови, що мова жінок є більш правильною, без акцентною та має менш діалектних ознак. Головною причиною такої мовленнєвої поведінки жінок вважалося їх прагнення показати свій статус за допомогою використання літературної мови як мови вищого рівня. Згодом апеляція лише до соціальної гендерної ролі у спілкуванні була піддана сумніву, а подальші дослідження показали, що ці твердження не є універсальними на підставі того, що вони не в змозі пояснити причину варіативного мовлення чоловіків та жінок у різних ситуаціях.

Соціолінгвістичний напрямок гендерних досліджень сформувався як міждисциплінарна галузь лінгвістики та соціології, яка займається вивченням мови у соціальному контексті, що передбачає дослідження мовної варіативності яка детермінована віком, статусом, освітою, гендером та іншими характеристиками комунікантів. Саме соціолінгвістичні дослідження дозволили спростувати багато тверджень щодо особливостей гендерлектів. За їх результатами було виявлено, що у сучасному суспільстві жінки не прагнуть показувати свій статус за допомогою мови. Навпаки, спостерігається тенденція до змішування гендерних ролей у суспільстві та демонстрації жінками сили за рахунок мовленнєвої поведінки чоловіків.

Діалект як особлива форма існування англійської мови був широко розповсюджений у повсякденному спілкуванні наприкінці XIX – початку XX століття у Англії. Його вживання було ознакою низького походження та

відсутності освіти. Стосовно гендерної диференціації вважалося, що діалект вживають більше чоловіки, ніж жінки. Також існував стереотип щодо того, що діалект більше використовували представники старшого покоління, ніж молодшого. Відмічалось, що ситуація спілкування також впливала на особливості ходу процесу комунікації, але цьому чиннику, нажаль, приділялося замало уваги.

Незважаючи на активну популяризацію літературної мови в англійському суспільстві протягом декількох століть, в Великій Британії існують багато випадків використання діалектів у художніх творах (коротких оповіданнях, поезії, новелах), публіцистиці, коміксах, піснях, театрі, кіно. Починаючи з ХХ століття художня література, яка використовує діалектні форми, представлена двома видами творів: 1) твори, які написані літературною мовою з персонажами-діалектоносіями, мовний репертуар яких передається діалектизмами; 2) лубочна література, написана на різних діалектах англійської мови.

В нашому дослідженні вивчається перший тип творів, а також матеріали одного з сфер «вербального» типа мистецтва – кіно. Таким чином, методика дослідження усного мовлення досліджувалася на підставі вивчення фонетичних дивергентів, тоді як аналіз письмових текстових масивів полягав у аналізі графонів, того їх типу, який фіксує відхилення від норми орфографії та передає індивідуальний / діалектний / розмовний чи інший варіант мовлення.

Як показало дослідження, для діалектного мовлення репрезентованого у художніх творах, релевантні якісні типи графонів, що відображають як особливості вимови, так і граматику даного діалекту. Оказіональні типи графонів у досліджуваних творах зустрічаються рідко (лише 2 приклади), тоді як рекурентні графони використовуються досить часто, особливо ті, що передають територіально-соціальну ідентифікацію персонажів. У мові, що звучить (кіно) було знайдено наступні фонетичні дивергенти:

- (1) використання дифтонгу [ai] замість [ei], [ei] замість [i], [a:] замість [ou];
 (2) опушення [h] на початку слова; (3) заміщення [ŋ] на [n].

У цілому, особливості репрезентації гендерних розбіжностей у художніх творах та кіно залежать від задуму автора та часу написання або екранізації. До лібералізації мовної політики у мистецтві простежувалася тенденція не реалістичного репрезентації мовлення, яка частіше передавала стереотипне сприйняття соціального класу, статі та розподілу гендерних ролей у суспільстві. Тем не менш, твір «Пігмаліон» та фільм «Моя чарівна Леді» не відображають стереотипну мовну поведінку жінок на підставі задуму автора та сюжету, оскільки мовлення головної героїні Елайзи Дулітл (представниці нижчого прошарку суспільства) до навчання, або перетворення можна охарактеризувати більш діалектним, ніж її батька (що протилежно традиційному погляду на зв'язок статі та використанням діалекту). Твори К. Куксон більш реалістично відображають дійсність. Як показало дослідження, діалект використовують здебільшого чоловіки, що належать до нижчого прошарку суспільства, робітники, ті, що не мають освіти, з низьким рівнем доходу. Мовлення жінок-діалектоносіїв має менше діалектних ознак.

Тем не менш, як показало наше дослідження, більш вагомим фактором, яке детермінує мовленнєву поведінку представників різної статі є фактор ситуативний, який включає особливості процесу комунікації, її учасників, а також місце комунікації. Отримані результати свідчать про сильний вплив офіційних ситуацій на вибір варіанту. Було виявлено стабільне вживання діалекту в діалектному середовищі при комунікації із старшим поколінням персонажів, які володіють діалектом, не залежно, чи використовують вони його в інших середовищах спілкування чи ні. При комунікації з молодшим поколінням вибір варіанту залежить від мовної компетенції мовця. Якщо персонаж не освічений, його мовний репертуар залишається незмінним в будь-якому середовищі. Вибір варіанту при комунікації з особами одного віку залежить від мовної здібності мовця. Залежність вживання діалектних одиниць від ролевих (гендерних включно) стосунків в комунікативному акті

в офіційній, чи неофіційній ситуації варіативна. З одного боку, при спілкуванні з вищепоставленими окремі персонажі прагнуть уникати маркованих діалектних елементів, з іншого боку, існують ті, що не здатні змінити діалектну форму комунікації на стандартну через відсутність мінімального знання норм літературної мови. Освічені діалектоносії в діалектному середовищі при розмові з незнайомими надають перевагу літературній мові, проте є випадки використання і діалекту.

Було також з'ясовано, що вибір форми комунікації у людей, що володіють двома формами – літературною мовою та діалектом – залежить також від їх відношення до вживання діалектних форм, від лояльності до діалекту у цілому. Так дослідження показало наступний зв'язок: при позитивному, толерантному відношенні до діалекту мовний репертуар представників середнього прошарку суспільства, що володіють двома варіантами, містить діалектні вкраплення, при негативному відношенні до діалекту представники середніх прошарків населення виключають діалект з уживання.

У цілому, дослідження зв'язку використання діалекту та гендеру показало, що теза про більшу стандартизацію (правильність) жіночої вимови не універсальна. Мовленнєва поведінка людей, які належать до різної статі варіативна і залежить від низки факторів, серед яких рівень освіченості жінок та чоловіків, ситуація та умови спілкування, їх соціальні ролі, тема та цілі спілкування.

Перспектива дослідження полягає у необхідності соціолінгвістичного аналізу репрезентації гендера у творах різних лінгвокультурних ареалах та їх порівняльному аналізі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аврорин В. А. Проблема изучения функциональной стороны языка. Львов : Наука, 1975. 284 с.
2. Беликов В. И., Крысин Л. П. Социоллингвистика. Москва : Изд. Рос. гос. гуманит. ун-та, 1970. 439 с.
3. Белл Р. Социоллингвистика: Цели, методы и проблемы. Москва : Международные отношения, 1980. 320 с.
4. Борисенко Н. Д. Проблема статевої диференціації сучасного англійського мовлення. *Актуальні проблеми вивчення мови, мовлення й перекладу. Вісник Київського державного лінгвістичного університету. Дослідження молодих вчених. Серія : Філологія.* Київ : КДЛУ, 2008. Вип. 2. С. 11–15.
5. Брайт В. Введение: параметры социоллингвистики. *Новое в лингвистике.* 1975. Вып. VIII. С. 35–41.
6. Бродович О. И. Диалектная вариативность английского языка. *Аспекты теории.* Львов : Изд-во Ленинградского гос. ун-та, 1988. 196 с.
7. Булаховський Л. А. Нариси з загального мовознавства : вибір. твори : у 5 т. Київ : Освіта, 1959. Т. 1. С. 166–237.
8. Голуб Ю. І., Лужаниця О. І. Особливості функціонування англійських діалектів в епоху глобалізації. *Нова філологія : збірник наукових праць.* Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. № 85. С. 85–92.
9. Емельянова Л. Л. Типы и функции графона в английской художественной речи : автореф. дисс. канд. филол. наук : 10.02.04. Одесса, 1977. 24 с.
10. Кухаренко В. А. Интерпретация текста. Москва : Просвещение, 1988. 192 с.

11. Лужаница Е. И. Особенности развития городских диалектов на рубеже XX-XXI веков. *Нова філологія* : зб. наук. праць. Запоріжжя : Вид-во Запорізького нац. ун-ту, 2007. № 27. С. 219–223.
12. Лужаница Е. И. Проблема определения социальных диалектов современной Великобритании. *Нова філологія* : зб. наук. праць. Запоріжжя : Вид-во Запорізького нац. ун-ту, 2005. № 1 (21). С. 39–45.
13. Лужаница Е. И. Социолингвистические параметры и особенности речевого поведения диалектоносителей (на материале нелитературной речи современной Англии). *Функциональная лингвистика. Язык. Культура. Общество – II* : материалы VII междунар. конференции по функциональной лингвистики (г. Симферополь, 9-14 октября 2000 г.). Симферополь : CLC, 2000. С. 214–217.
14. Лужаница Е. И. Структурно-историческая параметризация национального языка. *Нова філологія* : зб. наук. праць. Запоріжжя : Вид-во Запорізького нац. ун-ту, 2011. № 47. С. 86–91.
15. Лужаница Е. И. Типы современных английских диалектов. *Вісник ЗНУ. Філологічні науки*. Запоріжжя : Вид-во Запорізького нац. ун-ту, 2005. № 1. С. 144–147.
16. Лужаница О. І., Скороходова А. Г. Англійська діалектна писемність та традиція нелітературного написання. *Нова філологія*. 2012. № 54. С. 52–55.
17. Лужаница О. І., Скороходова А. Г. Сучасні тенденції у графіці англійського нелітературного написання: типологічний та функціональний аспекти. *Нова філологія* : зб. наук. праць. Запоріжжя : Вид-во Запорізького національного університету, 2013. № 58. С. 117–120.
18. Маковский М. М. Английская диалектология. Москва : Высшая школа, 1980. 191 с.
19. Маковский М. М. Английские социальные диалекты. Москва : Высшая школа, 1982. 192 с.

20. Медведев Г. И. Динамика социорегиональной вариативности американского варианта современного английского языка : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Минск, 2001. 18 с.
21. Медведев Г. И. О социальном портрете диалектоносителя. *Молодые ученые в творческом поиске* : материалы республ. научн. конф. аспирантов (г. Минск, 21 декабря 1999 г.). Минск : Изд-во Минского гос. лингвистического ун-та, 1999. С. 12–13.
22. Медведев Г. И. Региональные и социальные особенности звучащей диалектной речи. *Исследование звучащей речи* : материалы II научн. конф. (г. Минск, 15-19 июня 1998 г.). Минск : Изд-во Минского гос. лингвистического ун-та, 1998. С. 7–8.
23. Пиз А. Язык взаимоотношений мужчина женщина. Москва : Изд-во ЕКСМО - Пресс, 2000. 238 с.
24. Потєбня О. І. Мова, національність, денационалізація. Нью-Йорк : Українська Вільна Академія Наук, 1997. 156 с.
25. Синельникова Л. Н., Богданович Г. Ю. Введение в лингвистическую гендерологию. Симферополь : Скиф, 2001. 40 с.
26. Цапро Г. Ю. Ознаки гендерного вокабуляру. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Філологія. Педагогіка. Психологія*. Київ, 2002. Вип. 6. С. 263–269.
27. Чухим Н. Д. Проблематика статі: виникнення та генеза. *Основи теорії гендеру*. Київ : К. І. С., 2004. С. 30–78.
28. Швейцер А. Д. Современная социолінгвістика. Теория, проблемы, методы. Москва : Наука, 1976. 246 с.
29. Beal C. J. From Geordie Ridley to Viz: popular literature in Tyneside English. *Language and Literature*. 2000. № 9. P. 343–359.
30. Brook G. L. English Dialects. Oxford : Andre Deutch, 1963. 232 p.
31. Brook G. L. Varieties of English. London : The Macmillan Press Ltd, 1977. 196 p.

32. Brown R., Ford M. Address in American English. *Journal of American and Social Psychology*, 1961. P. 375–385.
33. Brown P. Universals in Language Usage: Politeness Phenomena. Cambridge : Cambridge University Press, 1978. 250 p.
34. Cameron D. *Verbal Hygiene*. London : Routledge, 1995. 264 p.
35. Chambers J. K., Trudgill P. Dialectology. Cambridge : Cambridge University Press, 1998. 201 p.
36. Cheshire J. English Around the World: Sociolinguistic Perspectives. Cambridge : Cambridge University Press, 1996. 589 p.
37. Cheshire J., Trudgill P. Present tense verbs in Reading English. *Sociolinguistics Patterns in British English*. London : Edward Arnold, 1978. P. 52–68.
38. Coates J. Women, Men and Language: A sociolinguistic account of gender differences in communication. New York : Longman, 2004. 254 p.
39. Coultas A. Language and social contexts. New York : Routledge, 2003. 99 p.
40. Fisher J. L. Social influences on the choice of a linguistic variant. *Word*. 1958. P. 47–56.
41. Fishman P. M. Interaction: The work women do. *Social Problems*. 1978. № 25 (4). P. 397–406.
42. Goodwin M. H. He-Said-She-Said: Talk as Social Organization among Black Children. Bloomington : Indiana University Press, 1990. 327 p.
43. Goodwin P. M. Processes of dispute management among urban black children. *American Ethnologist*. 1982. Vol. 9. № 1. P. 76–96.
44. Grimm J. *Deutsche Grammatik*. London : Longman, 1967. 358 s.
45. Gumperz J. J. Language and Social Identity. Cambridge : Cambridge University Press, 1982. 272 p.
46. Gumperz J. J. Rethinking linguistic relativity. *Studies in the social and cultural foundations*. Cambridge : Cambridge University Press, 1999. P. 439–443.

47. Holmes J. *Women, Men and Politeness*. London : Longman, 1995. 254 p.
48. Holmes J. *Women's Talk: The Question of Sociolinguistic Universals*. *Australian Journal of Communication*. 1993. № 20 (3). P. 125–149.
49. Hughes A., Trudgill P. *English accents and dialects. An Introduction to Social and Regional Varieties of English in the British Isles*. London : Arnold, 1997. 142 p.
50. Hymes D., Gumperz J. *Models of the Interaction of Language and Social Life. Directions in Sociolinguistics: The Ethnography of Communication*. 1972. P. 35–71.
51. Labov W. *The social Stratification of English in New York City, Washington* : Centre for Applied Linguistics, 1966. 655 p.
52. Labov W. *Variation in Language. The Learning of Language. National Council of Teachers of English*. New York, 1971. P. 187–221.
53. Lakoff R. *Language and Women's Place*. New York : Harper and Row, 1975. 83 p.
54. Lakoff R. *The way we were; or the real actual truth about generative semantics: A memoir. Journal of Pragmatics*. 1989. № 13. P. 939–988.
55. Lorber J. *The social construction of gender. Learning Gender in a diverse Society*. Mountain View : Mainfield Publishing Company, 2001. P. 121–125.
56. Macaulay R. *The myth of female superiority in language. Journal of Child Language*. 1978. № 5. P. 353–363.
57. Maltz D., Borker R. *A Cultural Approach to Male-Female Miscommunication. Language and Social Identity*. Cambridge : Cambridge University Press, 1982. P. 195–216.
58. Milroy J. *Belfast: Change and variation in an urban vernacular. Sociolinguistics Patterns in British English*. London : Edward Arnold, 1978. P. 19–36.

59. Milroy J. *Linguistic Variation and Change*. Oxford : Blackwell. 1992. 243 p.
60. Nichols P., Thorne B., Kramerea Ch., Henley N. Linguistic options and choices for black women in the rural South. *Language, Gender and Society*. Rowley : Newbury House Publishers, 1983. P. 54–68.
61. Pusch L. *Das Deutsche als Männersprache*. Berlin : Suhrkamp Verlag, 1984. 208 s.
62. Romaine S. *Communicating Gender*. New Jersey : Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 1999. 406 p.
63. Smith J. *The Russwell Cross: Northumbria, from about A. D. 680, with Its Runic Verses by Caedmon, and Caedmon's Complete Cross-lay. "The Holy Rood, a Dream" from a South-English Transcript of the 10th Century*, London : John Russel Smith, 1866. 46 p.
64. Tannen D. *You Just Don't Understand: Women and Men in Conversation*. New York : William Morrow, 1990. 319 p.
65. Thomas B. Differences of sex and sects: linguistic variation and social networks in a Welsh mining village / ed. by J. Coates and D. Cameron. *Women and Their Speech Communities*. London : Longman, 1989. P. 51–60.
66. Trömel-Plötz S. *Frauensprache: Sprache der Veränderung*. München : Frauenoffensive, 2007. 220 s.
67. Trudgill P. *The Social Differentiation of English in Norwich*. Cambridge : Cambridge University Press, 1974. 222 p.
68. Whorf B. L. *Language, thought, and reality*. New York, 1956. 290 p.
69. Wolfram W. *A Sociolinguistic Description of Detroit Negro Speech*. Waswhington : Center for Applied Linguistics, 1969. 237 p.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

70. Cookson C. Colour Blind. London : Corgi Books, 1981. 254 p.
71. Cookson C. Katie Mulholland. London : Corgi Books, 1978. 496 p.
72. Cookson C. The Rag Nymph. London : Corgi Books, 1991. 427 p.
73. Cookson C. The Wingless Bird. London : Corgi Books, 1989. 354 p.
74. Lerner and Loewe's My Fair Lady. URL : <https://www.mtishows.com/news/read-the-lovely-my-fair-lady-for-free> (accessed: 12.09.2023).
75. Cukor G. My fair Lady. 1964. URL : <https://www.dailymotion.com/video/x80otkr> (accessed: 17.10.2023).
76. Shaw B. My fair Lady. URL : <https://poetryprofcom.files.wordpress.com/2021/03/pygmalion.pdf> (accessed: 05.09.2023).

SUMMARY

The presented paper is dedicated to the analysis of such problem as behavior of dialect speakers of British English by different genders.

The main aim of the paper is to identify gender characteristics of the linguistic behavior of dialect speakers of British English at the beginning and end of the twentieth century in conditions of diglossia based on the material of works of fiction and cinema.

The research findings demonstrate that language as a social phenomenon reflects social aspects of communication, such as gender, age, level of education of the speaker, his/her origin and place of residence, ethnicity and social status, as well as social roles pursued during communication.

Communication features / styles in the text are represented by such stylistic device as graphon. In analyzed literary works dialect speech represented in the paper is mostly exemplified by qualitative types of graphons, which reflect both accent and grammatical dialect deviations.

Representation of gender differences in works of fiction and films depend on the author's / director's intention, time of writing or film adaptation. The most influential factors determining speech behavior of men and women are situational factors that correlate with the formality / informality of the communication process.

Key words: *dialect, social dialect, genderlect, graphon, dialect divergents, speech behavior, sociolinguistic factors*

**Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ**

Я, Гаврилюк Катерина Юріївна, студент(ка) 2 курсу, форми навчання заочна, факультету іноземної філології, спеціальність 035 Філологія, освітньо-професійна програма мова і література (англійська), адреса електронної пошти gavrilukekaterina22@gmail.com,

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Гендерні аспекти мовлення: на прикладі англійських діалектів» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений/ознайомлена;
- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;
- згоден/згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою Інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (студент) _____